UDC 340.137:343.2/.7(497.1)"1910/1926"
343.2/.7(497.1)(094.5)"1929"

CERIF: S149, H240, H250, H300

DOI: 10.51204/HLH_20107A

Милош З. КНЕЖЕВИЋ, мастер*

РАД НА УНИФИКАЦИЈИ МАТЕРИЈАЛНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА КРАЉЕВИНЕ СХС – ОД ПРОЈЕКТА ИЗ 1910. ГОДИНЕ ДО ПРЕДЛОГА КАЗНЕНОГ ЗАКОНИКА ИЗ 1926. ГОДИНЕ

Један од кључних изазова са којим се суочила новоформирана Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца је био превазилажење правне разноликости. У ту сврху формирано је више различитих тела која су имала задатак да изврше унификацију материјалног кривичног права. Циљ нам је био да јасно презентујемо процедуру и поступак израде кривичног законика, почевши од претпројекта из 1910/11. године, пројекта из 1922. године, па све до предлога из 1926. године, који је уз мање измене озакоњен након увођења шестојануарске диктатуре, да предочимо утицај француског, пруског, норвешког, руског и немачког законика на решења домаћег права и да прикажемо развој установа или увођење потпуно нових института у материјално кривично право Краљевине СХС. Иако везан за Краљевину Србију, подробној анализи смо подвргли и претпројекат казненог законика из 1910. године, јер управо он чини основу предлога из 1926. године, који је уз мање измене озакоњен 1929. године. Кривичним закоником за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца начелно се одустало од тројне поделе кривичних дела, уведене су мере безбедности, условна осуда, могућност повраћаја права и поништаја осуде, итд. Управо због мноштва нових института и усаглашености са достигнућима науке кривичног права значај овога законика је огроман и слободно се може

* Мастер правник из уже научне области правна историја,
milos.knezevic993@gmail.com

Овај рад представља делимично измењену и скраћену верзију мастер рада Милоша (Зоран) Кнежевића, „Историја настанка Кривичног законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца (Југославију) из 1929. године“ одбрањеног 4. марта 2020. године на Правном факултету Универзитета у Београду.

рећи да престравља темељ модерног српског кривичног права, али и кривичног права свих јужнословенских народа.

Кључне речи: *Кривично право. – Унификација. – Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. – Кривични законик. – Краљевина Југославија.*

1. УВОД

Овај рад је подељен у три тематске целине, поред увода и закључка. У првом поглављу се презентује историјат настанка и садржина пројекта кривичног законика из 1910/11. године, дат је кратак осврт на битније одлуке министра правде које су утицале на даљи поступак унификације права новоформиране државе и хронолошким редом је приказан рад на изједначењу прописа током 1919, 1920. и 1921. године. У другој целини су изложене критичке анализе правних стручњака и институција из Србије, Црне Горе, Новог Сада, Сарајева и Загреба пројекта кривичног законика из 1922. године. Овим истим поглављем обрађује се и питање даљег уређења поступка унификације. Последња тематска целина доноси анализу садржаја пројекта кривичног законика из 1926. године и историјат његовог упућивања у скупштинску процедуру, то јест претреса пред секцијом законодавног одбора и самим одбором. Приликом писања рада углавном је коришћена архивска грађа министарства правде (законодавног одељења), јер упркос учешћу великог броја правних стручњака у овом послу, ниједан од чланова разних комисија није оставио дело већег обима којим би посебан акценат био стављен на историјат унификације кривичноправних норми Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

Почевши од Првог српског устанка, постојала је намера да се појединим добрима и вредностима обезбеди заштита од повреде и угрожавања. Са тим циљем је донет низ кривичноправних прописа попут Законика проте Матеје Ненадовића из 1804. године,[1] Карађорђевог криминалног законика (1807. година – садржи 38 чланова и углавном регулише војна питања) и Казнителног закона за полицајне преступе (донет 1850. године). С обзиром на то да је кнез Александар Карађорђевић српске кривичноправне норме оценио

1 Законик се састоји од „петнаест пунктова“. Прота Матеја Ненадовић у својим мемоарима наводи да је већину чланова преписао из Крмчије Светога Саве, а да је читао и „законе Јустинијанове и Мојсејеву строгост над Јеврејима.“ Наведено према Тома Живановић, *Основи Кривичног права – општи део*, Геца Кон а.д, Београд 1922, 38.

као „варварске и противне духу времена у коме живимо“[2], током 1855/56. године започело се са израдом новог кривичног законика[3] који је коначно уобличен и донет 1860. године, под називом „Казнителни (криминални) законик за Књажество Србију“. Он је рађен по узору на пруски кривични законик, али и низ закона који су важили на територији других немачких земаља. Норме су у појединим деловима дословно превођене, а некада слободније интерпретиране и уношене у текст. Њиме је узакоњен низ нових института, својствених српским приликама, којима се обезбеђује посебна правна заштита отаџбини, владару и уставу. Огроман је значај појединих норми, јер се њима по први пут јасно и недвосмислено уводи у српско кривично право примена начела законитости, забране ретроактивности и правне једнакости. Сам законски текст је у каснијем периоду претрпео низ измена и допуна, али је његово важење (у појединим деловима проширено на целу територију Краљевине) трајало све до доношења Кривичног законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца из 1929. године.[4]

Одмах након проглашења „уједињења Србије са земљама независне државе Словенаца, Хрвата и Срба у јединствено Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца“, нова држава суочила се са проблемом партикуларизма правног система. На територији Краљевине постојало је шест правних подручја (подручје некадашње Краљевине Србије, некадашње Краљевине Црне Горе, Хрватске и Славоније, Далмације и Словеније, Војводине и Међуморја, и Босне и Херцеговине) на којима је вршена примена различитих правних прописа. Поред важења различитих закона на истој тој територији постојао је и већи број кас-

2 Зоран Мирковић, *Срӣска ӣравна исӣорија*, Правни факултет Универзитета у Београду – Издавачки центар, Београд 2017, 165.

3 Савет у циљу израде новог кривичног законика формира комисију на чијем се челу налазио Стефан Магазиновић, који је обављао судијску и функцију председника Апелационог и Врховног суда, упркос чињеници да није био дипломирани правник. З. Мирковић, 165; Љубомирка Кркљуш, *Правна исӣорија срӣскоī народа*, Правни факултет Универзитета у Београду–Центар за издаваштво и информисање, Београд 2011, 180; Тома Живановић, *Основи Кривичноī ӣрава Краљевине Јуīославије – оӣшӣи део*, Штампарија „Гундулић“, Београд 1935, 84.

4 О значају и дометима Кривичног законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца из 1929. године видети: Тома Живановић, *Основи Кривичноī ӣрава Краљевине Јуīославије – ӣосебан део*, Штампарија „Гундулић“, Београд 1935, Душан Суботић, *Шесӣ основних ӣроблема Кривичноī ӣрава*, Геца Кон а.д, Београд 1933, Josip Šilović i Stanko Frank, *Krivičnni zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca – popraćen bilješkama*, Jugoslovenska štampa D.D, Zagreb 1929, Nikola Ignjatović, Boško Đurđev i Mihajlo Kupusarević, *Praktični rukovodnik novog Krivičnog zakonika*, štamparija «Oblasti Bačke», Zagreb 1930 и Metod Dolenc, *Tumač Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije*, Tisak «Tipografija» D.D, Zagreb 1930.

ационих судова који су својом применом права стварали различиту правну праксу. У Србији је основни извор кривичног права представљао Казнителни (криминални) законик из 1860. године. Уз њега као извор се појављују и закони који допуњују његову садржину (нпр. Закон о јавној безбедности из 1905. године), уредбе, правила (нпр. „Правила Министарства правде о издржавању затвора изван казнених завода“ из 1883. године) и билатерални међународни уговори. Важење Војног казненог законика Краљевине Србије је указом из 1919. године проширено на целу територију Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. На правном подручју Србије постојала је надлежност Касационог суда у Београду и Апелационих судова у Београду и Скопљу. Територија Црне Горе била је покривена надлежношћу Великог суда у Подгорици и на њој је вршена примена Кривичног законика из периода Књажевине Црне Горе (1906. година). Овај црногорски кривични законик представљао је копију србијанског, при чему су у самом тексту извршене мање измене и допуне од стране тамошње комисије. Новелирани аустријски казнени законик (од 1852. године)[5] важио је на подручју Хрватске, Славоније, Словеније, Далмације и других земаља (са надлежношћу загребачког Стола Седморице, Одељење А и Б и Апелационих судова у Сплиту, Загребу и Љубљани и Врховног суда у Сарајеву). У области брачног права на територији босанско-херцеговачког правног подручја вршена је примена шеријатског права, са свим његовим специфичностима, што је било нарочито значајно приликом квалификације појединих кривичних дела против брака и породице. Угарски законик из 1878. године примењиван је у правном подручју Међуморја и Војводине са надлежношћу Касационог суда у Новом Саду. Особеност овога дела Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца била је и примена обичајног мађарског права у појединим областима регулисања друштвеног живота.

Иако је основна одлика унитарне државе „хомогеност власти“, која подразумева да државну власт врше централни органи, она сама по себи не искључује могућност постојања више правних подручја са применом различитог права на својој територији, уз услов да је исти орган легислативне власти творац правних норми које се примењују на датим подручјима. У том случају радило би се о облику унитарне државе, сједињеној унији (*l'union incorporée*), у којој „постоји плу-

5 Важење овога законика (вид. у наставку) везивало се и за правно подручје БиХ, при чему је ту вршена примена шеријатског права у области брачног права, као што је и у правном подручју Краљевине Србије вршена примена црквених прописа Православне Цркве. Још једна особеност овог правног подручја огледа се у чињеници да је аустријски кривични законик из 1852. године у Босни и Херцеговини био насловљен као „Казнени Закон о злочинствима и преступцима за Босну и Херцеговину“ (година 1889).

рализам законодавства, само без плурализма законодавца“.[6] Како је држава Уставом из 1921. године одређена као унитарна, а доносиоци важећих закона су били различити, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца није могла бити сједињена унија, те се стога морало приступити уклањању правне разноликости.

О важности изједначења закона сведоче и речи проф. Михаила Чубинског, једног од кључних људи у поступку унификације, да „изједначење закона у свакој држави стоји ван спора. Чак и у федералистичким државама разноликост закона не може бити пример за подражавање“. Да је федералистички концепт превагнуо приликом уређења Краљевине, то не би била сметња даљем поступку изједначења закона, будући да је у Европи тога времена постојала тенденција да се и у савезним државама, попут Немачке или Швајцарске, изврши унификација грађанског и кривичног законодавства. Говорећи о значају унификације, Чубински наводи да је недопустиво да „у држави постоји толико различитих правосуђа, колико у њој има појединих области или великих вароши“, те да је „тај систем везан са низом тешких конфликата и правних колизија, које готово не дају да се реше“.[7]

Упркос новелама које су учињене у односу на аустријски кривични законик, многим савременим правним институтима које је садржао угарски законик, бројним изменама и допунама србијанског казненог законика и релативно скорије донетом црногорском кривичном законику, правне норме које су њима прописане нису одговарале друштвеним односима које су регулисале, као ни достигнућима правне науке. Уз то, правни партикуларизам је за државну власт представљао изазов, чијим је савладавањем јачана кохезија Краљевине. Проблеми који су спутавали изједначавање права, до доношења Устава из 1921. године, тицали су се облика државног уређења: након што је Видовдански устав донет уследили су међунационални сукоби[8] који су коначни епилог добили атентатом у Народној скупштини и завођењем шестојануарске диктатуре.[9]

6 Ратко Марковић, *Уставно право*, Правни факултет Универзитета у Београду – Центар за издаваштво и информисање, Београд 2011, 361

7 Михаило Чубински, *Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије*, Геца Кон а.д., Београд 1934, 3–4.

8 Више о узроцима међунационалних сукоба видети: Василије Крестић, *Српско-хрватски односи и југословенска идеја у другој половини деветнаестог века*, Нова књига, Београд 1988; Мирјана Стефановски, *Идеја хрватског државног права и стварање Југославије*, Правни факултет Универзитета у Београду – Издавачки центар, Београд 2008.

9 Више о друштвеним и политичким околностима који су довели до увођења шетсојануарске диктатуре видети: Светозар Прибићевић, *Диктатура краља Александра*, Просвета, Београд 1952.

2. ПОКУШАЈ МОДЕРНИЗАЦИЈЕ КРИВИЧНОГ ЗАКОНОДАВСТВА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ КАО ОСНОВ УНИФИКАЦИЈЕ КРИВИЧНОГ ПРАВА НОВОФОРМИРАНЕ ДРЖАВЕ

Уочивши потребу за доношењем новог кривичног законика, министар правде Марко Трифковић, решењем 4185 од 27. марта 1908. године, формира посебну комисију са задатком израде законског нацрта. Из садржине одлуке можемо видети да се министар морао делимично правдати због овакве иницијативе, јер у њеним првим редовима наводи све предности тада важећег законика, почевши од полувековног важења до његове „епохалне" садржине за оно време, узгредно додајући да напредак науке тражи узакоњење нових кривичноправних решења. Управо развој науке кривичног права у погледу индивидуалне кривичне одговорности, многобројне измене и допуне законика којима је он изгубио „првобитно обележје једноставности" и пракса многобројних европских држава, од којих су неке већ донеле нови законик (Француска, Аустрија, Русија и Норвешка), а поједине формирале одборе (Немачка), по мишљењу министра били су довољан повод да се „у том циљу има образовати нарочита комисија стручних правника, који ће израдити пројекат новог казненог законика, а уз исти израдити и мотиве".[10] За чланове уже комисије „која ће израдити пројекат" одређени су: судија Касационог суда Марко Ђуричић, др Милутин Миљковић судија првостепеног суда окружног београдског, проф. др Божидар Марковић, и секретар министарства правде др Душан Суботић. Они су имали потпуну слободу приликом израде пројекта.

Након окончања посла на изради законика и мотива, члановима „посебне комисије" било је наложено да материјале доставе министарству, а оно би даље исте проследило члановима шире комисије.[11] Ово ново тело, са укупно осам чланова, обавезано је да прво самостално претресе све претходно сачињене радове, и на крају „заједно са члановима ове уже комисије утврди дефинитиван текст пројекта закона". Како би нацрт што пре био готов, у оквирима уже комисије је извршена подела посла. Према утврђеном плану, за

10 Пројекат Казненог законика за Краљевину Србију, *Пројекат и мотиви Казненог законика за Краљевину Србију*, Службено издање Министарства правде, Београд 1910, IV.

11 Чланови шире комисије били су: Председник Министарског Савета и адвокат Јован Авакумовић, државни саветник у пензији Ргур Миловановић, државни саветник Михаило Јовановић, Вучко Ђорђевић, судија Касационог суда Никола Нинић Симић, адвокат Никола Николић и професор Тома Живановић.

општи део био је задужен Божидар Марковић, док су остали чланови комисије радили на посебном делу. Укупно је одржано више од четрдесет седница комисије. Израда пројекта и мотива „казненог законика“ трајала је пуне две године (1908–1910.), након чега је уследило штампање и достављање примерака члановима шире комисије, као и свим лицима за која се веровало „да ће хтети и моћи да својом сарадњом помогну на изради овог прописа“.

Нацрт „Казненог законика за Краљевину Србију“ из 1910. године се састоји из општег и посебног дела и има 416 чланова. У погледу садржине приметан је утицај норвешког (1902. година) и руског кривичног законика из 1903. године. Прва глава садржи уводне одредбе. Почевши од првог члана пројекта, где се говори о подели кривичних дела на злочине и преступе, види се одступање од трихотомије која је постојала у тада важећем закону из XIX века и ослонац који су чланови комисије нашли у норвешком законику. Наиме, подела на злочинства, преступе и иступе први пут се среће у прописима Француске (*Code penal*)[12] након чега прелази у законодавства немачких земаља. Од овакве класификације одступа се у каснијим предлозима и законима низа европских земаља.[13] Нацртом се злочини одређују као тежа кривична дела и обухватају дотадашње злочине и преступе, а преступи се у потпуности поклапају са дотадашњим појмом иступа. Марковић наводи да: „све до 1860, када је садашњи казнени законик стао на снагу, нашем законодавству израз иступ био је непознат. Дотле се знало само за израз злочин и преступ. Штавише, преступом се до 1860. означавало оно исто, што се од тада означава изразом иступ“. Термин „иступ“ је стварао код правних стручњака и језичке дилеме, јер пре може асоцирати на иступање из нечега затвореног, а не на преступање одређених норми, што је поједине доводило до закључка да „све ово јако показује, како у нас за кривична дела треба задржати само израз злочин и преступ“.[14] Следе одредбе нацрта којима се предвиђа примена начела законитости, могућност примене блажег измењеног закона, а у вези са кривичним делом које је већ извршено, и норме којима се регулише просторно важење. Текст пројекта садржи и забрану испоручивања српских држављана, као и странаца, који су извршили неко од политичких кривичних дела.

12 Оваква класификација француског законика била је резултат постојања три различите врсте судова (чисто процедурални разлог), а не постојања разлике у суштини кривичних дела.

13 Поделу на злочине, преступе и иступе у законима и предлозима задржавају само Русија, Аустрија и Немачка, док поделу на злочине и преступе у своје законике уносе Холандија, Италија, Финска, Бугарска, Норвешка, итд.

14 Пројекат Казненог законика за Краљевину Србију, 102–103.

Казне су регулисане у другој глави нацрта под истоименим насловом. Као главне, у члану 15, предвиђене су смртна казна, робија, затвор, новчана казна и лишење звања. Споредне су: губитак грађанске части, губитак службе и забрана позива или заната, одузимање извесних предмета, полицијски надзор, протеривање и објављивање пресуде. Свакако је највише спорова од свих казни изазвала смртна. У мотивима пројекта казненог законика можемо прочитати став комисије да, независно од личног става појединца према смртној казни, првенствено треба узимати у обзир стање државе и друштва, па тек онда доносити суд о томе да ли треба задржати или не ову врсту кривичне санкције. Као државе које су укинуле смртну казну наводе се Холандија, Румунија, Италија, Сан – Марино, Португалија, Норвешка, поједини швајцарски кантони и већина америчких држава. Међу државама које су задржале ову кривичну санкцију могла се извршити подела на оне које су само формално прописивале смртну казну, док је у пракси већина њих смртну казну замењивала казном лишења слободе, и државе које су поред законске могућности вршиле и примену исте над осуђеницима. Да би се задржала смртна казна, било је неопходно да „користи које друштво има од ње претежу над свим њеним рђавим странама“. Уколико би и дошло до њеног фактичког укидања путем помиловања, „а број кривичних дела, угрожених смртном казном“ се не повећа, онда би то, по мишљењу изнетом у мотивима, само значило да „је сасвим оправдано укидање смртне казне“. Правдајући залагање за опстанак ове кривичне санкције у законодавству Краљевине Србије, Божидар Марковић упоредно наводи статистичке податке за европске државе и Србију од 1892. до 1906. године, према којима се на територији Краљевине просечно у року од једне године изрекне око педесет смртних казни а изврши 23. Као закључак наводи да: „кад се пореди статистика изречених и извршених смртних казни са овом статистиком других држава, онда јасно изилази да још није дошло време за укидање смртне казне у нас, и да она стога мора ући у будући казнени законик“. Као додатни разлози опстанка ове кривичне санкције наводе се: „неопходност да законском укидању предходи фактичко – помиловањем, изградња завода“,[15] јер су оновремени били малобројни и у лошем стању, и јер је у појединим деловима Србије постојало уверење да жена не може бити осуђена на смрт и да се „услед таквог веровања жене лако решавају на извршење кривичних дела угрожених смртном казном... Са свих ових разлога смртна је казна ушла у пројекат, с тим да из бу-

15 У „Мотивима“ је наведен податак да ниједан осуђеник на 20 година није издржао дуже од 10 година управо због лоших услова у заводима за извршење кривичних санкција.

дућег казненог законика буде избачена чим се покаже бескорисном и чим престану постојати разлози који су диктовали њено задржавање“. У прилог овој тврдњи иде и запажање З. Мирковића да се над женама у Књажевини и Краљевини Србији „никад није извршавала смртна казна пуцањем из пушака јер се није сматрало достојним да жене, пошто не носе оружје, буду њиме погубљене“.[16]

Чланови од шеснаестог до четрдесетог су регулисали извршење кривичних санкција. Смртна казна се према предвиђеном нацрту више не би извршавала јавно, већ у заводу, вешањем, јер је нечовечно „допустити да сваки гледа како се човечија крв пролива“. Следе одредбе којима се прописују појединости у вези са казном робије, затвора, условним отпустом и издвајањем осуђеника.[17] Казне лишења слободе би се према овом претпројекту рачунале на месеце, године и на пуне дане. Чланом 25. одређује се поступање са осуђеницима на робији које „мора бити строже од поступања с осуђеницима на затвор“. Угледајући се на швајцарски законик, пројекат доноси новину у погледу накнаде штете. Често се дешавало да оштећени не добију ништа од досуђене накнаде, јер осуђени или нема средстава или осујећује извршење пресуде. Вођен тим разлогом, Марковић у пројекту предлаже да сам суд може досудити оштећеном целу или део новчане казне. Штос оправдава овакво становиште тиме да „се новчана казна не састоји у томе, да са њоме држава богати на рачун осуђеног, већ је њој циљ, да осуђени осети трпљење на тај начин, што му се одузима део имовине. Држава, дакле, сасвим слободно може располагати наплаћеном новчаном казном, и оправдано би било дати је целу или један део оштећеном“.[18] С обзиром на то да ова кривична санкција, по мишљењу Томе Живановића, своје постојање дугује средњовековној установи композиције, предвиђено решење се може посматрати као повратак државе оној улози коју је раније имала. Композиција је првобитно представљала уговорни приватни облик правне заштите, који су закључивали чланови заједница учиниоца и жртве, при чему је накнада припадала оштећеној страни. Касније држава почиње да врши јавну правну заштиту тако што прописује композицију и стара се о наплати, а за узврат узима целу накнаду или њен део. Уколико је учинилац осуђен на дужу робију или затвор, била је предвиђена могућност да се половина његове зараде, коју остварује радећи у заводу, досуди оштећеном.

16 З. Мирковић, 158.

17 Чланом 22. предвиђено је издвајање следећих осуђеника: жена, малолетника, повратника и политичких криваца.

18 Пројекат Казненог законика за Краљевину Србију, 145.

Посебно је занимљив институт полицијског надзора, за који Михаило Чубински каже да „има својих великих мана и изазива низ оправданих приговора у науци, нарочито ако се широко примењује".[19] Судећи по тексту нацрта, управо је предвиђена „широка примена" у вези са кривичним делима крађе, разбојништва, хајдуковања и прикривања. Полицијски надзор би се састојао у томе што се осуђени не би смео удаљавати из места у коме живи без дозволе надлежног органа, током ноћи би морао бити у свом „обиталишту" или ноћити на „нарочито одређеном месту", и стан осуђеника би могао бити претресан у свако доба дана и ноћи. Једина новина у односу на Казнени законик из 1860. године огледала се у чињеници да суд није изрицао полицијски надзор учиниоцу кривичног дела паљевине. Највише се приговара овој врсти споредне казне лишења слободе упућивало јер је она онемогућавала осуђено лице да се врати „нормалном грађанском животу".

У правној теорији XIX века вођене су расправе око самог назива кривичног права. У већини европских држава тога времена кривичноправне норме кодификоване су у законицима који су насловљени као „казнени", тиме потврђујући да је централно питање правног уређивања заправо казна. Међутим, развојем правне науке и појавом других кривичних санкција обесмишљава се коришћење речи „казнено", за означавање ове гране права, а за централни појам узима се кривица. Наш законик из 1860. године поред назива „казнени" и својом садржином сведочи да је казна основна асоцијација на правне норме које садржи. Иако законодавац прави разлику између умишљаја и нехата, као облика кривичне одговорности, он их ипак не дефинише, чиме се крши начело законитости. Ово начело се састоји из четири сегмента: забране ретроактивности, искључења примене обичајних норми, забране примене аналогије и одређености, јер је потребно да „кривичноправне норме у што је могуће вишем степену буду одређене и прецизне".[20] Управо како би отклонили те недостатке, творци законског нацрта у трећој глави прецизно су одредили шта се подразумева под умишљајем и нехатом. Дефинишући појам умишљаја, комисија се двоумила између теорије воље и теорије представе,[21] усвојивши прву, према којој се „суштина умишљаја састоји у вољи управљеној на извршење кривичног дела т.ј. на

19 М. Чубински, *Научни и практични коментар*, 9.

20 Зоран Стојановић, *Кривично право – општи део*, Правни факултет Универзитета у Београду – Правна књига, Београд 2013, 24.

21 Код теорије представе или предвиђања „се суштина умишљаја не састоји у хотењу последице (односно у вољи управљеној на остварење свих обележја кривичног дела) већ у представи, предвиђању последица, односно свих обележја

остварење свих његових обележја... умишљај значи знање и хотење свих обележја једног кривичног дела“.[22] Поред директног, прописан је и евентуални умишљај, који је веома значајан у погледу повлачења јасне границе између умишљаја и свесног нехата. Сам израз „умишљај“ се по први пут уводи у наше кривично право. До тада су за појам *dolusa*-а коришћени разни термини попут „хотично“, „знајући“ или „намерно“. Још једна новина коју доноси нацрт односи се на одређивање појма правне заблуде, поред стварне, која је већ била дефинисана тада важећим законом. Следе одредбе о неурачунљивости и смањеној урачунљивости, малолетницима (уз прављење разлике између млађег малолетника, малолетника, пунолетног лица и млађег пунолетника), стању нужде и нужној одбрани.

Кажњивост покушаја је предвиђена главом IV само у случају ако то закон изричито прописује, што је касније изазвало мноштво критика осталих чланова уже комисије. Припремне радње чланом 55. се одређују као некажњиве. У петој глави се уређује питање подстрекавања и помагања, а у шестој одмеравање казне. Марковић је предвидео да се приликом одмеравања казне води рачуна о степену кривичне одговорности учиниоца, али и о околностима, попут злочиначке наклоности, побуда, циља извршења, подстрека и личних и економских прилика, што је свакако могло битно утицати на то да казна буде већа или мања. Поврат је посебно регулисан чланом 62. и представља општи основ пооштрења казне. За ово решење чланови одбора су се определили сматрајући да би изузимање појединих кривичних дела, код којих би било предвиђено пооштравање казне, било неправично и контрапродуктивно. Тадашњи законик, као и већина европских, прописивао је строже казне у случају једнородних кривичних дела, код којих је учинилац вођен „једнаким побудама“. Нацртом су изједначене ове две врсте поврата, уз напомену да ће се оштрија казна увек изрећи код једнородног, а ако се ради о неједнородном поврату, суду је дата слобода да оцени да ли и колико тежу казну треба изрећи. Повратник се одређује као лице које умишљајно изврши кривично дело и буде осуђено на робију или затвор, „па за пет година од дана, када је ту казну сасвим или делимично издржао, опет учини какав умишљен злочин... казниће се строже него да је то први пут учинио“. Значај прецизирања и појачаног санкционисања поврата, као и задржавања смртне казне, комисија у „мотивима“ оправдава статистиком европских држава која је указивала на то да су се као учиниоци кривичних дела углавном појављивала иста лица.

кривичног дела“. Ова разлика је чисто теоријске природе, што наводе и сами чланови уже комисије, те је „без значаја“.

22 Пројекат Казненог законика за Краљевину Србију, 151.

Разлог поновног извршења могао се тражити у чињеници да изречена и „потпуно или делимично издржана" казна није остварила функцију специјалне превенције. Повратника би тада карактерисао већи степен кривичне одговорности, који би следствено повлачио изрицање строже казне. И ондашњи Казнени законик је прописивао санкционисање поврата, али је број учинилаца који су понављали кривична дела непрестано растао. Узрок томе није било лоше законско решење, већ заводи са нечовечним условима издржавања казне и неиздвајање повратника од осталих осуђеника. Заводи су тиме постепено добијали обрисе „школа за образовање злочинаца". Законик из 1860. године је, за разлику од пројекта, предвиђао изрицање пооштрене санкције чак и када је лицу изречена само новчана или нека друга казна која није потпуно или делимично издржана.

Своје оправдање казна налази у три теорије: апсолутној, релативној и мешовитој. Прва казну дефинише као враћање зла за учињено зло, чиме је она сама себи циљ, релативна инсистира на специјалној и генералној превенцији, а мешовитом се заузима компромисна позиција између ове две. Да је на снази остало решење из 1860. године, одмах након изрицања казне постојала би могућност строжег кажњавања повратника, чиме би била обесмишљена сврха самог кажњавања. Нацртом је суду дата слобода приликом одмеравања казне. Прелазак максимума прописане казне ипак није неограничен. По нацрту суд може „изрећи највише двоструку угрожену казну, али ни тада не може се прећи двадесет година робије ни пет година затвора".

Седма глава садржи одредбе о стицају, док осма глава регулише условну осуду (чланови 74. и 73.) тако што „код осуда на затвор до једне године или новчану казну суд може наредити под нарочитим олакшавним околностима, истом образложеном пресудом, да се извршење досуђене казне одложи за извесно време". Суд би том приликом узимао у обзир доба старости осуђеног, ранији живот и владање, незнатност извршеног кривичног дела, потпуно и искрено признање, и обештећење трошкова које је оштећени претрпео, а осуђени му надокнадио или се изричито изјаснио да ће то учинити. Судија би био дужан да након читања пресуде „којом је наређено одлагање извршења казне" осуђеном објасни одредбе и „опомене га на озбиљност дужности које за њега из њих проистичу".

Одредбе о застарелости: рокови, застој, прекид, релативна и апсолутна застарелост и правила застарелости кривичног гоњења и извршења кривичних санкција прописане су десетом главом претпројекта казненог законика.

Преостале две главе општег дела нацрта садрже одредбе о приватној тужби и повраћају права, то јест о рехабилитацији. Пројектом се предлаже рок од шест месеци „од сазнања да је извршено кривично дело или ко је учинилац" за подношење приватне тужбе (ако је прописано да се истрага или суђење спроводе по приватној тужби). Даље се нормама пројекта одређује ко може бити подносилац тужбе и рокови одустанка од исте. Свим лицима која су осуђена на губитак грађанске части, државне или друге службе и забрану вршења позива или заната чланови комисије су у нацрту дали су могућност повраћаја изгубљених права, наводећи да је рехабилитација „потребна, јер се њоме даје могућност бољим елементима, да постану корисни чланови друштва, и што она служи као подстрек за поправљање".[23] Разлози којима се оправдава ова установа су идентични онима који се наводе и код условне осуде. *Restitutio in integrum* обично се прописивала у процесним законима, али угледајући се на италијански, норвешки, швајцарски и друге законике, комисија овај институт уноси у нацрт казненог законика. Услов повраћаја јесте да је од дана када је казна издржана, застарела или опроштена, протекло пет година код робије, односно три код затвора уз добро владање и накнаду штете према могућностима осуђеног. За разлику од законика, пројектом није био прописан временски период током кога лице „мора живети у Србији", како би дошло до повраћаја права. Суд би приликом доношења одлуке, по оцени комисије, свакако могао узети у обзир и те чињенице. Сам текст претпројекта у себи не садржи могућност повраћаја права актом помиловања, али у „мотивима" стоји да се то подразумевло као опција „која стоји на располагању шефу државе". Суд би о рехабилитацији одлучивао нарочитом одлуком, при чему, уколико би се одлучивало о повраћају права вршења одређене државне службе, то не би значило аутоматско враћање лица на посао, већ само могућност поновног запослења у датој служби.

Посебни део се састоји од два одељка. Први садржи каталог кривичних дела злочина,[24] а други преступа.[25] Одељци су подељени на

23 Пројекат Казненог законика за Краљевину Србију, 284.

24 У оквиру одељка „злочини" су кривична дела против: опстанка и основног уређења државе, државне власти и државних чиновника и службеника, јавног мира, правосуђа, живота и тела, опште сигурности људи и имовине, сигурности јавног саобраћаја за људе, имовину и вести, општег здравља, личне слободе, личне правне сигурности, части, наравствености, брака и породице и против имовине. Такође овим одељком се прописују злочини: свештеника у службеној дужности, чиновника у службеној дужности, због лажних исправа и мера и злочини због лажног новца.

25 Други одељак регулише следеће преступе против: државне сигурности, општега мира и поретка, државних власти и њених наредаба, против лица, јавног

главе (први одељак од XII до XXX главе, а други од XXX до XXXIV). Узимајући за пример „Казнителни (криминални) законик за Књажество Србију", чији посебни део започиње кривичним делима против „отечества, владатеља и устава" (глава IX), и пројекат казненог законика на прво место позиционира групу кривичних дела против опстанка и основног уређења државе, потврђујући на тај начин „њихову несумњиво велику важност у државном животу".

Текст „Пројекта и мотива Казненог законика за Краљевину Србију" је заједнички прочитан на једној од седница „посебне комисије" и том приликом је коначна верзија утврђена. Међутим, поједини чланови посебне комисије су приложили издвојена мишљења, која су обједињена са претходно дефинисаним текстом. Реферате су предали Марко Ђуричић, Милутин Миљковић и Душан Суботић. Они критичкој анализи подвргавају ставове Божидара Марковића, који је био задужен за израду општег дела кривичног законика и „мотива", уз одређене предлоге измена и допуна.

Имајући пред собом издвојена мишљења чланова „посебне/уже комисије", шира комисија је током 1911. године заседала и указала на одређене недостатке нацрта закона, али критике Ђуричића, Миљковића и Суботића није у већој мери прихватила и унела у нови текст пројекта. Ово је свакако последица чињенице да су се они у својим радовима првенствено бавили одредбама општег дела, док је шира комисија извршила најобимније интервенције у посебном делу. То потврђује и Тома Живановић, који је и сам био њен члан, у делу „Основи Кривичног права – општи део" из 1922. године, где наводи да је „ова комисија учинила знатне измене и допуне у пројекту, нарочито у посебном делу истога".[26] Озбиљније модификације у општем делу претрпела је трећа глава увођењем кривичног дела и „кривца у законски систем са свим консеквенцама" (добила је и нов назив: „Кривично дело и учинилац"), а значајан помак у односу на пројекат из 1910. године представља и „потпуно увођење" мера безбедности, сагласно сугестијама Милутина Миљковића, у II главу под насловом „Казне и мере безбедности". Имајући у виду све интервенције шире комисије, Живановић закључује да је законски текст из 1929. године „израђен на подлози српског пројекта из 1911. (не 1910)".[27] Упркос

здравља, наравствености, против имовине и преступи у односима између газдара и слугу.

26 Т. Живановић, *Основи Кривичної права*, 48.

27 Т. Живановић, *Основи Кривичної права Краљевине Јуїославије*, општи део, 91 – 92. Једина крупнија системска разлика законика из 1929. године у односу на пројекат из 1911. огледа се у редоследу глава. Закон прво доноси одредбе о кривичном делу и учиниоцу, а у засебној IV глави се прописују мере безбедности

свим напорима да се овако израђен законик што пре усвоји, наступајући балкански ратови, а након њих и Први светски рат, онемогућили су његово доношење.

3. РАЗГРАНИЧЕЊЕ НАДЛЕЖНОСТИ МИНИСТАРСТАВА И ПРВИ КОРАЦИ КА ИЗЈЕДНАЧЕЊУ ЗАКОНОДАВСТВА

У време провизоријума, дакле од оснивања „Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца" 1. децембра 1918. године, па све до доношења Видовданског устава 1921. године, постојала је изразита доминација извршних органа власти. Поред краља, и влада је имала запажену улогу, али је њен утицај регент Александар Карађорђевић у самом старту ограничио одлуком да, упркос међустраначком споразуму, за мандатара одреди Стојана Протића. Легислативну власт обављало је „Привремено народно представништво" чији чланови, посебно они са територије поражене Аустро-Угарске, нису били непосредно бирани, већ су постављени од стране Министарског савета. Тиме је скоро сва власт била сконцентрисана у рукама наследника престола, упркос формално важећој подели власти. Поред председника Протића, Антона Корошеца као потпредседника, нови Министарски савет сачињавало је и деветнаест министарстава.[28] Код „Министарства правде" и „Министарства припреме за Уставотворну скупштину и изједначење закона" постојала је делимична испреплетаност надлежности.

(чл. од 50. до 60.) Многи чланови касније комисије, која је радила на унификацији кривичног права новооснованог Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, у својим научним радовима (попут проф. др Михаила Чубинског у свом делу „Научни и практични коментари Кривичног законика Краљевине Југославије") често се позивају на „Пројекат и мотиве Казненог законика за Краљевину Србију" из 1910. године, каснији нацрт из 1911, али и на издвојена мишљења чланова уже комисије. Све ово несумњиво говори о фундаменталном значају који су имали ови пројекти и елаборати приликом израде новог нацрта из 1922. Године, али и коначног текста „Кривичног законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца" из 1929.

28 Већ помињани међустраначки споразум око састављања првог послератног Министарског савета је предвиђао да мандатар буде лидер Народне радикалне странке Никола Пашић. Он је вршећи ту функцију у најтурбулентнијим ратним годинама дао несумњиви допринос коначном ослобођењу. Међутим, позицију председника Владе, одлуком регента, Пашић замењује учешћем у Париској мировној конференцији као делегат „Државе СХС". Краљевина је тако именована у документима која су на конференцији донета. Назив државе се касније прецизира одлуком Привременог народног представништва од 15. јула 1919. године, а коначан назив Краљевине одређен је Видовданским уставом.

Потешкоће настале услед недовољно јасног разграничења ингеренција ова два ресора и правног партикуларизма, министар правде Марко Трифковић покушао је да превазиђе доношењем Решења бр. 12487[29] од 1. августа 1919. године. Сматрајући да се уставом, као највишим правним актом, само оквирно уређују односи политичких институција једне државе, он запажа да упркос формирању Министарства припреме за Уставотворну скупштину и изједначење закона „није престала функција Министарства правде, које је једино стручно и позвано да се стара о изради закона, који су ван компетенције централног државног устројства". Однос ова два самостална државна органа управе посматрао је као однос општег и посебног, те стога наводи „да за овај специјални посао није надлежно Министарство за израду Устава и изједначење закона, већ ово Министарство у чији ресор израда и примена ових закона спада" С обзиром на то да се у различитим покрајинама нове државе вршила примена српског, угарског, аустријског[30] и Казненог законика Књажевине Црне Горе, „настала је потреба да се то законодавство које је у основи својој слично, али ипак толико разнолико да једнообразна примена није могућа, што пре претвори у јединствено законодавство за целу Краљевину, како би се на тај начин омогућило лакше састављање једнообразних судова и примена јединственог законодавства, које ће гарантовати једнаку правду за све грађане". Интерес „јединственог Краљевства" огледао се у потреби формирања „јединственог законодавства". Угледајући се на пример израде пројекта из 1910. године, када је такође обављао функцију министра правде, Трифковић и сада решењем формира „једну нарочиту комисију" којој даје „потпуну слободу у раду" уз обавезу: задржавања свих погодних правних института покрајинских законодавстава, преузимања нових установа страних законика и уважавања ставова науке кривичног права. Очито је имао на уму да би се оваквим поступањем комисије постигла толико тражена темељност у раду на садржини пројекта, чиме би се правни поредак новоформиране државе учврстио и учинио одрживим. Трифковић члановима комисије није ускратио право да успостављају „личне везе са признатим правницима", који нису били у њеном саставу, али и са правним удружењи-

29 Решење (12487) министра правде од 1.8.1919. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1919; Број фасцикле 37.

30 Аустријски казнени законик је примењиван на територији Босанско-херцеговачког, Хрватско-славонског и Словеначко-далматинског правног подручја. У свим овим покрајинама законик је прилагођаван специфичностима друштвених односа тих крајева, тако да није важио у изворном и истоветном тексту.

ма. Решењем су именовани следећи чланови комисије: Михаило П. Јовановић, Марко С. Ђуричић, Милутин Миљковић и Душан М. Суботић. Задатак израде пројеката Кривичног законика, Закона о кривичном поступку, посебног општег акта о иступима и пратећих прописа требало је обавити „у најкраћем року“. По окончању израде нацрта било је у плану формирање шире комисије, коју би чинила лица „из других покрајина наше Отаџбине и из других струка“. Ужа и шира комисија би напослетку биле обједињене и тада би требало да утврде дефинитиван текст нацрта. Министар Трифковић је доношењем овог решења учинио први корак у дуготрајном поступку унификације кривичног права.

Намера успостављања „јединственог законодавства“ новоосноване државе захтевала је и организациону адаптацију свих самосталних државних органа управе, па и ресора правде. С тим у вези ће нови министар правде, Коста Тимотијевић, уредбом[31] од 14. децембра 1919. године, прецизирати ингеренције и уређење Министарства, чиме се постиже коначна дистинкција у односу на Министарство припреме за Уставотворну скупштину и изједначење закона. Општим одредбама, системом енумерације, било је одређено да Министарство правде: врши „врховно управљање“ административним пословима судова и свим осталим установама које су њему подређене, стара се да судови и тужилаштва обављају све законом прописане обавезе, води рачуна да закони из његове компетенције „одговарају времену и потребама народа“, припрема измене, допуне и нове законске пројекте у свом ресору, прописује правила којима олакшава функционисање завода, бави се економским питањима судова и завода и накнадом штете „причињене ратом“. Путем генералне клаузуле министар је (у члану 1. ставу 4.) предвидео да „осим тога, Министарство правде врши и све оне послове који би му другим којим законом или уредбом били стављени у дужност, као и оне послове, који одговарају природи поверене му гране државне управе“. Чланом 4. извршена је подела Министарства на следећа одељења: 1. Одељење административно; 2. Одељење за израду законских пројеката; 3. Одељење за казнене заводе и рачуноводство; и 4. Одељење за накнаду штете причињене ратом. У наставку уредбе биле су прописане обавезе административног, али и одељења за израду законских пројеката, које је „старајући се да закони судске струке одговарају времену и потребама земље:“ водило рачуна о одступањима од дотадашње праксе Касационих судова, проучавало „нејасне“ и „незгодне“

31 Уредба о уређењу Министарства правде, *Службене новине Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца*, број 168 од 23. децембра, уторак, 1919, 2–3.

законске одредбе и давало министру мишљење „како да се исправе и у опште" давало „мишљење по појединим правним питањима", проучавало законска решења других „напредних" држава, старало се о прецизном штампању свих зборника закона и уредаба, водило бригу о излажењу „једног правног часописа" за службене потребе, и водило „судску статистику" и уређивало библиотеку Министарства. Одељење за израду законских пројеката, као кључно за израду Кривичног законика, имало је обавезу да сарађује и одржава „што тешњу пословну везу и споразумевање са Министарством припреме за Уставотворну скупштину и изједначење закона, до свршетка тих питања". На његовом челу налазио се начелник са „потребним бројем" секретара, уз могућност ангажовања додатног особља. Зарад усаглашавања законских пројеката и унапређења постојећег законодавства формиран је, уз горе поменуто одељење, и „Стални Законодавни Савет"[32] са циљем: израде пројеката закона и уредби зарад унификације права Краљевства, израде и прегледа пројеката из ресора других министарстава и рада на пројектима измене и допуне тада важећих законодавстава. У свом саставу он је имао сталне, почасне и привремене чланове. Стални Законодавни Савет је чланом 14. „Уредбе о уређењу министарства правде" био подељен на три одсека и то: 1. приватно-правни; 2. кривично-правни; и 3. јавно-правни. Преостале одредбе Уредбе су регулисале састав и надлежности одељења за казнене заводе и рачуноводство и одељења за накнаду штете причињене ратом. Савет је коначно формиран током 1920. године.

У складу са горе наведеним надлежностима, а на захтев министра, начелник Одељења за израду законских пројеката извршио је контролу рада уже комисије, основане 1919. године са задатком унификације кривичноправних норми, и оценио да она „није ништа радила на том послу".[33] Ове провере обављене су током јула месеца

32 У оквиру Сталног Законодавног Савета чланом 16. ставом 1. и 2. предвиђено је формирање „једног ужег одбора". Министар правде из редова сталних чланова одсека Савета бира три представника који улазе у ужи одбор. Начелник Одељења за израду законских пројеката такође улази у његов састав. До корекције уређења Министарства правде долази 1929. године новом Уредбом (*Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, број 122 од 27. маја. 1929. године – Уредба је донета након обнародовања Кривичног законика (27.1.1929. године) али пре његовог ступања на снагу (30.1.1930. године)) од стране министра Милана Сршкића. Једина значајнија измена огледала се у преименовању Сталног Законодавног Савета у „Врховни законодавни Савет".

33 Допис министра правде Министарству финанција – ради се о документу бр. 22810 од 23. јула 1920. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1920; Број фасцикле 37.

1920. године, а пре тога, још током јуна месеца, чланови кривичноправног одсека Сталног Законодавног Савета одржали су седницу на којој су се првенствено бавили питањем потребе „унификације нашег кривичног законодавства". О резултатима тога састанка министра је дописом известио члан „ужег одбора", проф. Тома Живановић. Уз обавештење је предат и предлог одсека „о решењу овог питања". Њиме се препоручивало изједначење кривичноправних норми на територији целе државе доношењем јединственог кривичног законика и закона о кривичном поступку. Кривично-правни одсек је заузео став да „како била будућим Уставом уређена наша држава, на основи централистичкој или децентралистичкој, она треба да има једно једино приватно и кривично законодавство". У прилог таквом ставу навели су пример Швајцарске, у којој се упркос федералистичком уређењу „већ одавно почело радити на унификацији". Појаву разноликости закона на територији једне државе они су посматрали као аномалију коју је требало што пре решити. Поред овог формално-правног разлога унификације, навели су и материјално-правни. Наиме, своје оправдање правни партикуларизам могао је наћи само у егзистенцији различитих потреба становништва, али с обзиром на то да је на територији Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца живео „један једини народ" који је имао „углавном истоветне" потребе, његово постојање је обесмишљено (по њима, правна подељеност доводи до нарушавања „природног јединства њеног становништва"). У погледу начина на који би се постављени циљ остварио, презентовали су две могућности. Прва је подразумевала израду нових закона, али имајући у виду негативна искуства држава које су се упустиле у овакав подухват (рад одбора је трајао исувише дуго – мисли се на Немачку и Швајцарску) сугерисали су другу опцију. Њоме се препоручивало проширење „на целу територију којега од постојећих покрајинских Кривичних законика и Кривичних Поступака са евентуалним изменама и допунама". Свакако су у оквиру одсека постојала и мишљења да је требало наставити рад на елиминацији правне разноликости ослањајући се на текст пројекта из 1910. године, и његових корекција извршених од стране шире комисије током наредне године, али је већински одлучено да је тај нацрт „рађен само с обзиром на прилике у Србији". Имајући све то у виду, кривично-правни одсек у наставку предлога оцењује као најпогоднији за проширење важења, уз измене и допуне, „Србијански" Казнени законик и „Хрватски" закон о кривичном поступку. Њихов квалитет стављали су у раван неких „од европских законика". Када је реч појединачно о „Србијанском" Казненом законику из 1860. године, сматрали су да је он „са гледишта савремене кривично-правне науке савршенији од свију

Кривичних законика", који су били важећи у покрајинама Краљевине. Код одредаба општег дела залагали су се за увођење института рехабилитације, условне осуде, опроштаја казне и мера безбедности, док у коментару на посебни део наводе да: „поред измена и допуна појединих одредаба сходно садашњим државним потребама и садашњем стању кривично-правне науке, појмови појединих кривичних дела нејасно одређени имају тако да се утврде, да не дају места самовољном судијском тумачењу и да уз то буду разумљиви и маси народној". Такође су и у погледу „Хрватског" закона о кривичном поступку предложили одређене корекције.

Размотривши допис Живановића са предлогом одсека и извештајем начелника Одељења за израду законских пројеката, министар правде Марко Трифковић, доноси ново Решење бр. 27654, од 30. јула. 1920. године којим је одлучио да, уместо раније основане уже комисије, сада „кривично-правни одсек Сталног Законодавног Савета изради заједнички казнени законик и закон о казненом судском поступку". Упркос сугестијама уже комисије, министар је заузео став да у погледу материјалног права за основу треба узети „Пројекат и мотиве Казненог законика за Краљевину Србију",[34] а код процесног права, сагласно горе изложеном предлогу, нови закон се морао ослањати на „Хрватски законик о кривично-судском поступку". За чланове кривично-правног одсека Сталног Законодавног Савета[35] одређени су: Марко С. Ђуричић,[36] бивши председник Државног Савета и адвокат, Михаило П. Јовановић, председник Касационог суда у Београду, др Божидар Марковић, професор Унивезитета у Београду, др Милутин Миљковић, професор Универзитета у Београду (+1922. године), др Душан Суботић, судија Касационог суда у Београду, Стефан

34 Најзаслужнији за ову одлуку јесте проф. др Михаило Чубински, који је тада био запослен у Министарству правде и оштро се успротивио могућности измене и допуне Казненог законика из 1860. године и проширењу његовог важења на територију целе државе. Како сам каже „прегледајући пројекат новог казненог законика за Краљевину Србију од 1910. године, устао *сам* против горњег предлога комисије и изнео своје против разлоге како у правничкој штампи, тако и на седници комисије, на коју *сам* био позван од стране министра правде М. Трифковића, а којој је г. Трифковић и председавао. Истога дана пала је дефинитивна резолуција министрова, да за основ свога рада комисија узме пројекат српског казненог законика од 1910. године" М. Чубински, *Научни и практични коментар*, 5–6.

35 У архивској грађи Министарства правде КЈ, која се чува у Архиву Југославије, за означавање кривично-правног одсека употребљава се израз комисија или ужа комисија. Сходно томе дати синоними ће бити коришћени у даљем тесту.

36 Функцију председника одсека је обављао Марко Ђуричић, али након његовог избора за министра правде, ту позицију преузима Михаило Јовановић. Упркос томе, Ђуричић је наставио да председава седницама.

(Стипа) Посиловић, бивши председник Стола Седморице из Загреба, др Никола Огорелица, председник Стола Седморице из Загреба, др Јосип Шиловић, професор Универзитета у Загребу, др Метод Доленц, професор Универзитета у Љубљани и др Тома Живановић, професор Универзитета у Београду.[37] Истим решењем (27654) којим је посао израде кривичног законодавства поверен одсеку, донета је одлука да се за „ванредног члана" њему придода др Михаило Чубински, професор из Петрограда, при чему би он примао стални месечни хонорар, за разлику од осталих чланова комисије. Касније, током 1921. године, новом одлуком[38] министра правде одређено је да Чубински „има да сарађује *и* на пројекту" Законика о кривично-судском поступку.

Прва седница ове уже комисије, након коначног конституисања, одржана је 28. септембра 1920. године. Кривично-правни одсек је свакако том приликом примио к знању обавезу израде законика, где ће „за базу служити пројекат за Краљевину Србију", али је уједно исказано неслагање ове комисије са представом да ће се рад на изради законика свести на „просто преписивање и дотеривање". Све је то пропраћено и упозорењем да ће рад на нацрту „трајати нешто дуже него што на први поглед изгледа". У организационом смислу предложили су да „с обзиром на природу посла као и на начин, на који се он свуда ради" прву основу или претпројекат израде чланови одсека из Београда и то: Чубински и Живановић општи део, а Ђуричић, Јовановић и Суботић посебни део. Преостали чланови, Марковић и Огорелица, радили би на закону о кривичном поступку. Свакако да би након завршетка израде претпројекта од стране чланова комисије из Београда, коначној редакцији текста приступили и чланови који живе ван престонице, према сугерисаном плану одсека.[39] Реагујући на овај допис уже комисије, министар Марко Трифковић је одлуком од 8. децембра 1920. године изразио своје неслагање са изложеним планом и

---

37 Т. Живановић, *Основи Кривичног права Краљевине Југославије*, општи део, 92 – фуснота, М. Чубински, *Научни и практични коментар*, 7; Пројекат Казненог законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, Службено издање Министарства правде, Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Београд 1922, 83. и *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1921; Број фасцикле 37, Записник са седнице кривично-правног одсека из 1921. године.

38 Ради се о Решењу министра правде (29412) од 22. јуна 1921. године – *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1921; Број фасцикле 37.

39 Допис чланова кривично-правног одсека Министарству правде од 1. октобра 1920. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1920; Број фасцикле 37.

поделом рада, инсистирајући на томе да у изради, али и у одређивању поступка рада, учествују и чланови из Љубљане и Загреба. С тим у вези налаже одсеку да „одмах позове“: Стефана (Стипа) Посиловића, др Јосипа Шиловића и др Метода Доланца. Целисходност овакве позиције он оправдава чињеницом да су именована лица „својим знањем и искуством“ могла допринети квалитету текста закона, али и „политичким моментом“ о коме се „приликом израде овог посла“ требало посебно водити рачуна. Зарад конкретизације зацртаног циља, Трифковић упућује захтев Министарству финансија да се одобри „нарочити потребан кредит за хонорисање г.г. чланова одсека“. У образложењу истог наводи да би овај кредит био неопходан „за брже извршење овога посла који спада у најпрешније послове, које уређење наше државе захтева, и који се не сме одуговлачити и успоравати“. Министарски савет је већ наредног дана одобрио „тражени кредит из специјалног кредита“[40] за трошкове рада комисије, чиме су остварене све претпоставке за несметано функционисање кривично-правног одсека.

Почевши од методологије рада усвојене приликом израде нацрта из 1910. године, преко одлуке о унификацији кривичноправних норми новостворене државе из 1919. године, министар Трифковић је увек инсистирао да се планирани посао обави у две фазе. Прво би чланови „уже комисије“ израдили претпројекат, који би био послат на изјашњење, не само лицима из правне струке, већ и свим појединцима и удружењима чије мишљење може бити релевантно. Друга фаза би подразумевала одржавање заједничке седнице чланова „уже“ и „шире комисије“. На њој би се утврдио коначан текст, узимајући у обзир све сугестије и примедбе чланова комисија, али и лица која су позвана да се изјасне. Будући да је посао унификације већ био поверио кривично-правном одсеку, министар је на трагу својих ранијих

40 Одлука министра правде поводом дописа чланова одсека од 8.12.1920. године, захтев за одобрење кредита Министарству финансија и обавештење о одлуци Министарског савета од 9.12.1920. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1920; Број фасцикле 37. Одобрени кредит износио је 250 000 динара. Решењем од 15.12.1920. године предвиђена је расподела средстава и то тако што је свим члановима одсека, сем проф. Чубинском, у први мах била извршена исплата 4000 динара, уз плаћање трошкова превоза и смештаја за чланове ван Београда. Након завршеног посла Решењем (65535) од 28.12.1921. је спроведена исплата од 4000 динара, да би коначно на основу Решења од 10. маја 1922. године свим редовним члановима било исплаћено по 8000 динара. Поред редовне месечне накнаде, проф. Михаилу Чубинском, је одлуком од 28.12.1921. године исплаћено додатних 2000 динара. Решењем (2181) од 3.1.1922. године продужена је исплата хонорара Чубинском, као ванредном члану Сталног Законодавног Савета, све до коначног окончања посла, т.ј. све до утврђивања дефинитивног текста на заједничкој седници „уже и шире комисије“.

одлука, Решењем бр. 50253[41] од 18. децембра 1920. године позвао Универзитете у Љубљани, Београду и Загребу, али и судове из Хрватске, „Словеначке" и Далмације (Стол Седморице у Загребу), Босне и Херцеговине (Врховни суд у Сарајеву), Црне Горе (Велики суд у Подгорици) и Војводине (Касациони суд у Новом Саду) да именују по једног професора, судију и адвоката за чланове „шире комисије".

Прва седница одсека, на коју су позвани и чланови из Љубљане и Загреба, заказана је за 17. јануар 1921. године.[42] Састанку су присуствовали сви чланови комисије, као и ванредни члан, проф. Чубински. Расправљало се о креирању плана рада којим би се ова ужа комисија руководила приликом израде законских пројеката, а све сагласно ранијим инструкцијама министра. На предлог др Јосипа Шиловића једногласно је одлучено да на пројекту раде чланови комисије из Београда. Према утврђеној систематизацији посла за кривични законик су задужени Ђуричић, Јовановић, Суботић, Живановић и Чубински, а за Закон о кривично-судском поступку Марковић и Огорелица. Проф. Тома Живановић и проф. Михаило Чубински писали су одредбе општег дела „Казненог законика". Свој допринос давали су и чланови из Љубљане и Загреба тако што су се последња три дана сваког месеца састајали са осталим члановима „ради претреса израђених делова пројекта", а све то „због нужности, да се редактори често састају у циљу измене мисли и довођења у склад својих посебних радова".[43]

41 Одмах након упућеног позива судови и Универзитети су почели са одређивањем чланова шире комисије. Тако су изабрани од: Касационог Суда у Новом Саду судија Алекасандр Димшић и адвокат Милош Бокшан, Универзитета у Загребу др Ернест Милер (одлука од 7. фебруара 1921. године), Великог суда у Подгорици судија Сава Фотић и адвокат Гаврило Церовић из Никшића, Универзитета у Београду професор Чедомиљ Митровић, Врховног суда у Сарајеву судија Отмар Вајмерт и адвокат Иван Павловић, Стола Седморице из Загреба адвокат Иван Булић из Сплита итд. Министар правде Решењем (10943) од 12. марта 1921. године обавештава све чланове шире комисије, које су изабрали судови и Универзитети, да ће их „у своје време извештавати" о даљим корацима. *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1921; Број фасцикле 37.

42 Последњом одлуком у 1920. години (Решење 53905 од 31. децембра) обавештени су и чланови одсека ван Београда да ће се седница одржати „17. јануара 1921. године, у 9 часова, пре подне, у згради Топличин Венац 21" у Београду. Основни задатак чланова на овом састанку био би, сагласно одлукама од 30. јула и 8. децембра, одређивање начина израде Кривичног законика, Закона о кривичном поступку, Закона о пороти и споредног кривичног законодавства. *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1920; Број фасцикле 37.

43 Извештај кривично-правног одсека од 17. јануара 1921. године – садржи и одлуку о расподели опредељених средстава, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1921; Број фасцикле 37.

Након ове седнице су, према утврђеној процедури, одржане крајем фебруара, марта и априла у Београду. Том приликом је одсек „претресао началнија питања“. Априлски састанак трајао је све до 3. маја, када је и одлучено, јер је „општи део био готов за претрес“, да се наредна седница одржи у Загребу. Извештавајући министра о резултатима мајског састанка (од 23. до 28. маја) одсек наводи да је завршио израду Закона о кривично-судском поступку, али и општег дела Кривичног законика. Том приликом је такође одлучено да се следећи сусрет чланова кривично-правног одсека одржи у Љубљани, почевши од 7. јула. Настављајући рад на унификацији кривичноправних прописа, један од чланова комисије који је био задужен за израду посебног дела кривичног законика, Душан Суботић, обавестио је надлежног министра да је њему поверен посао завршио 16. септембра 1921. године.[44] У вези с тим министар наредну седницу заказује за 24. октобар 1921. године.[45] С обзиром на то да су у међувремену и преостала два члана одсека, Јовановић и Ђуричић, завршила своје предлоге посебног дела пројекта, последњи састанак кривично-правног одсека заказан је за 10. децембар.[46] У својству председника одсека Михаило Јовановић, по окончању ове седнице, известио је министра Марка Ђуричића да је комисија „више од годину дана неуморно и са најбољим знањем радила на повереном задатку“, мислећи на израду „пројекта Казненог законика и Законика о кривично-судском поступку, заједно са законом о пороти и споредним законима“, те закључује да је одсек „завршио свој посао, наиме израдио је пројекат Казненог законика, као и Законика о кривичном поступку са пројектом Закона о пороти“. Уз овај допис достављен је и примерак Законика ради умножавања „да би министар по већ донесеној одлуци својој могао по један примерак доставити и другим стручним лицима на

44 Допис Душана Суботића Министарству правде од 16. септембра 1921. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1921; Број фасцикле 37. Проф. др Михаило Чубински је свој предлог општег дела Кривичног законика предао проф. Милутину Миљковићу 16. маја 1921. године, и о њему се расправљало на седници у Загребу (заказана Решењем (22171) од 13.5.1921. године).

45 Решење (45071) од 7. октобра 1921. године. Седница трајала од 24. до 29. октобра, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1921; Број фасцикле 37.

46 Решење (55058) од 15. новембра 1921. године. Седница трајала од 10. до 17. децембра, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1921; Број фасцикле 37.

увид и мишљење".[47] Чланови комисије су на истој седници једногласно одлучили да Суботић изврши стилизацију и параграфисање законског текста, што је он убрзо учинио, обавестивши Ђуричића да је тиме „комисија свршила дефинитивно свој посао на изради пројекта".[48] Посебан проблем у вези са горе набројаним седницама представља чињеница да приликом њиховог одржавања нису вођени детаљни транскрипти. О томе сведочи и др Чубински који каже „да се нису водиле стенографске белешке оних дискусија, које су се водиле у седницама за време претреса текста пројекта."[49] Сачувано је у архивској грађи свега неколико извештаја и само један записник.[50]

4. ПРОЈЕКАТ КАЗНЕНОГ ЗАКОНИКА ЗА КРАЉЕВИНУ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА ИЗ 1922. ГОДИНЕ

Пројекат Казненог законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца из 1922. године садржи 398 чланова распоређених у два одељка, то јест у општи[51] и посебни део.[52] Кривични законик укуп-

47 Извештај кривично-правног одсека од 17. децембра 1921. године. Министар правде Марко Ђуричић Решењем (65535) од 28.12.1921. године, потврђује пријем примерка пројекта, налаже његово „умножавање на писаћој машини" и исплату хонорара члановима „уже комисије", *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1921; Број фасцикле 37.

48 Допис Суботића од 31. децембра 1921. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1921; Број фасцикле 37.

49 М. Чубински, *Научни и практични коментар,* 9.

50 У архивској грађи налазе се следећи извештаји: јануарски, о чијој садржини је већ било речи, фебруарски (укратко се наводе присутни чланови комисије и тражи исплата трошкова боравка у Београду и пута члановима из Љубљане и Загреба), априлски (одлучено да се наредни скуп одржи у Загребу), мајски (обавештавају да је завршена израда Кривичног законика/општи део и Закона о кривично-судском поступку), октобарски (списак присутних) и децембарски. Једини, нешто детаљнији, акт је записник из Љубљане писан на словеначком. *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1921; Број фасцикле 37.

51 Општим делом Пројекта Казненог законика обухваћене су следеће главе: Уводне одредбе; Кривично дело и учинилац; Покушај; Подстрекавање и помагање; Казне; Мере безбедности; Одмеравање казне; Кривична дела осуђеника; Стицај више казнених закона и више кривичних дела; Условна осуда; Застарелост; Одобрење, предлог, приватна тужба и Повраћај права (рехабилитација).

52 Нацрт из 1922. године прописује следећа кривична дела: против опстанка државе и њеног уставног уређења; против државних власти; против јавног мира;

но обухвата тридесет и једну главу. Након што је кривично-правни одсек Сталног Законодавног Савета у децембру 1921. године утврдио овај коначни текст Законика, исти је прослеђен ресорном министарству. По пријему су предузете техничке радње које су за циљ имале спровођење ранијих одлука, првенствено оне која се односила на штампање пројекта и његову доставу стручним лицима и установама. Тако је начелник Министарства правде дописом од 31. марта 1922. године обавестио министра о пријему дефинитивног законског текста, уз молбу да се донесе решење које би омогућило „да се овај пројекат одштампа у Државној Штампарији у 800 до 1000 примерака". Имајући у виду значај овог Законика, објављивање текста нацрта морало је бити пропраћено мотивима, али због „брзине рада" у први мах начелник је сугерисао да се они могу „накнадно штампати, по потреби и одвојено".[53] Уследило је Решење министра бр. 17840[54] да се пројекат штампа, али и накнадно измењена препорука начелника „да је потребно да се израде кратки мотиви уз њега, који би се штампали уз сам пројекат" или ако би то „због краткоће времена" било немогуће, онда одвојено. Оваква одлука била је заснована на процени да шири мотиви нису били потребни „зато што су такви мотиви већ израђени уз ранији пројекат".[55] Министар усваја овај нови предлог и Решењем бр. 19170[56] од 12. априла 1922. године налаже Живановићу, Јовановићу, Ђуричићу и Суботићу израду мотива у скраћеној верзији, са ослонцем на раније коментаре. Када је реч о њиховој садржини, захтевао је да они „буду израђени концизно и да се у њима објасне главна начела на којима је пројекат рађен, које се нове интенције казненог законодавства заводе, на који су начин решена

против правосуђа; против живота и тела; против опште сигурности људи и сигурности имовине; против сигурности јавног саобраћаја за људе, имовину и вести; због лажних исправа и мера; због лажних новаца; против личне слободе; против личне сигурности; против јавног здравља; против јавног морала; против брака и породице; против части; против имовине; против службене дужности, и дела свештеника против службене дужности.

53 Допис начелника Министарства правде од 31. марта 1922. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1922; Број фасцикле 37.

54 Решење (17840) од 31.3.1922. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1922; Број фасцикле 37.

55 Допис начелника Министарства правде од 11. априла 1922. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1922; Број фасцикле 37.

56 Решење (19170) од 12.4.1922. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1922; Број фасцикле 37.

крупнија спорна питања у науци *и* према којим је страним законицима пројекат рађен". Посао на изради „краћих мотива" је окончан 16. јуна,[57] када је Душан Суботић предао рукопис којим је обрадио XIV, XVII, XVIII и XIX главу посебног дела Законика.

Својим насловом „Кратка објашњења пројекта Казненог законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца од 1922. године", као и садржином, више подсећају на оскудан предговор. Сходно упутствима начелника Министарства правде, али и одлуци министра, чланови одсека који су били задужени за израду ових „кратких објашњења" схватили су свој посао као „продужење рада на пројекту Казненог Законика за Краљевину Србију". Посао израде мотива је подељен. Живановић је био задужен за коментар општег дела законика, а Суботић, Јовановић и Ђуричић су писали објашњења посебног дела. „Историја постанка" је резултат консензуса сва четири члана уже комисије и служила је да заинтересована јавност буде „концизно" упозната са најбитнијим догађајима и одлукама. На самом крају овог историјског дела стоји обавештење да се опширнији мотиви могу наћи у књизи „Пројекат и мотиви Казненог законика за Краљевину Србију". Проф. др Тома Живановић, пишући коментар на „Општи део Казненог законика", наводи да је он резултат прераде законског нацрта из 1910. и 1911. године, али и предлога који су продукт његовог и рада др Чубинског. Упркос налозима министра, Живановић се определио да изради „нов пројекат Општег Дела", али је он служио само као корективни фактор базичног нацрта закона за Краљевину Србију. „Кратким објашњењима" се презентују одређене предности општег дела у односу на раније предложена решења, почевши од боље систематизације, прецизнијег и допуњеног законског текста, адекватније насловљених глава и новине у виду засебног увођења мера безбедности у правни систем државе. Иако се пројек-

57 Израда мотива за пројекат Кривичног законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца првобитно је окончана 26. маја 1922. године, али је Душан Суботић током јуна месеца захтевао да се обустави штампање пројекта, с обзиром на то да он је он требало „да изврши корекције" оног дела мотива за које је био задужен према утврђеној подели рада. Министар правде Лазар Марковић дописом од 27. јуна 1922. године обавештава „Управу Државне Штампарије" да је посао на изради мотива окончан. Уз допис он шаље и примерак „Кратких објашњења" и тражи да се они „одштампају уз пројекат". Библиотекар Министарства правде 9. септембра извештава Марковића да је тога дана примио „800 примерака Казненог Законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца" уз молбу министру да изда „наређење коме ће се овај пројекат послати". *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1922; Број фасцикле 37, Допис Министра правде од 27. јуна 1922. године Државној Штампарији и извештај Библиотеке министарства од 9. септембра 1922. године.

том из 1910. године одустало од трихотомије кривичних дела, чланови кривично-правног одсека су остали при њој, али сматрајући да се кривичним закоником правна заштита пружа само оним објектима које повређују или угрожавају учиниоци вршећи кривично дело злочинства или преступа. Што се тиче иступа, њихово регулисање је препуштено каснијем „засебном законику". У погледу кажњавања, приметна је интенција индивидуализације. То су чланови одсека постигли предвиђајући да приликом лишења слободе суд мора водити рачуна о „особености кривца". Осуђени се, према пројекту, упућује на издржавање робије, заточења, строгог затвора или затвора. Само издржавање може бити усамљено, ћелијско, заједничко, у „одељењу за слободњаке" или осуђени може бити условно пуштен. Истрага може бити вођена по службеној дужности, по одобрењу, по предлогу или по приватној тужби. И код новчане казне се тежи ка индивидуализацији тиме што се приликом изрицања ове кривичне санкције води рачуна „о имовном стању осуђеног" као и о осталим животним приликама. Уведен је, дакле, принцип сразмерности. Ипак је најзначајнија новина прописивање мера безбедности. У пројекту из 1910. године само су чланови 40. и 47/50. (тичу се малолетника) индиректно предвиђали примену мера безбедности. Каснијим изменама и допунама српског претпројекта мере безбедности се прописују заједно са казнама. Сада се по први пут мере безбедности уводе у засебној глави, како се наводи у мотивима, „зарад лечења и поправке" учиниоца. Оне се могу посматрати као „нужна допуна" казнама и увек се изричу на месеце, године или пуне дане, сем ако је реч о неурачунљивом или смањено урачунљивом лицу, када може доћи до неограниченог задржавања. Живановић је у мотивима посебно упозорио државне власти да не злоупотребљавају ову одредбу, јер ако се ради о неурачунљивом лицу мера безбедности више није сукцесивна у односу на казну, и може се самостално изрећи. Из „кратких објашњења" јасно произлази да поред свих горе набројаних покушаја индивидуализације, постоји још један у сфери одмеравања казне, јер је судовима дата могућност да „слободнијих руку" приступе том послу. Иновативност у односу на тада важеће прописе постигнута је и увођењем условне осуде, рехабилитације и повраћаја права. Када је реч о малолетницима они су сходно ранијем пројекту разврстани у три групе и то: децу – до четрнаест година, млађе малолетнике од четрнаест до осамнаест година и старије малолетнике од осамнаесте до двадесет прве године. Упркос оштрим критикама чланова уже комисије, одсек је и сада остао на позицијама др Божидара Марковића, писца општег дела Законика и мотива из 1910. године, да се покушај може, али и не

мора блаже казнити. Усвајањем предложеног законског текста смртна казна би се и даље могла изрицати, а њено извршење би се обављало вешањем. Задржана је спорна установа полицијског надзора. Објашњење „Посебног дела Казненог законика" је још оскудније од коментара на општи део. Своди се углавном на пуко препричавање садржине одредаба. Подробнија објашњења постоје само за одређене групе кривичних дела које су претрпеле знатније модификације. Тако се у глави XIV (Кривична дела против опстанка државе и њеног уређења) наводи да је у поређењу са ранијим пројектом, сада промењен редослед кривичних дела (велеиздаја, издаја и на крају „особити случајеви"). Промена је извршена и у вези са именовањем групе кривичних дела против државне власти тако што је из самог наслова изостављен део „и против државних службеника", због става да је сваки напад на државног службеника суштински напад на државну власт, која је њему поверена одлуком исте. Услед чињенице да се остало при тројној подели кривичних дела и намери да се „иступи издвоје у засебан тзв. полицијски казнени законик", дошло је до обједињења глава XXVII (Злочини против имовине) и XXXVI (Преступи против имовине) ранијег нацрта, у главу XXIX новог пројекта под насловом „Кривична дела против имовине". Из мотива сазнајемо да су постојала неслагања чланова комисије око прописивања појединих кривичних дела. Против инкриминације дела „одметништва" била су четири члана одсека, Живановић, Посиловић, Чубински и Марковић, али је већински одлучено да се оно ипак санкционише. Такође су изостављена кривична дела из члана 408. („бесправно присвајање" општинске, општенародне и државне земље) и члана 410. („о закупу") старог нацрта, јер је сходно надполовичном мишљењу чланова комисије било неопходно сачекати доношење новог Грађанског законика којим би била извршена унификација дате области, а на чему се већ радило.[58] Овако непотпуни мотиви наишли су на критику др Чубинског, који је сматрао да је „због малих кредита и жеље да се посао што брже заврши" састављено само „Објашњење" и да оно због своје краткоће „није могло заменити потребне подробне „Мотиве", који се у целом свету свагда неизоставно штампају једновремено са текстом". На крају он закључује да су „тај недостатак само делимично могли надокнадити одштампани „Мотиви" српског пројекта 1910.

58 Цитати у овом пасусу преузети из: Пројекта Казненог законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, *Пројекат Казненог законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца*, Службено издање Министарства правде, Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Београд 1922, „Кратка објашњења пројекта Казненог законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца од 1922. године", 81. и даље.

године", на које се упућују истраживачи у историјском делу, „јер се текст новог пројекта знатно разликује од текста српског пројекта".[59]

4.1. Критичке анализе правних експерата и институција

У вези са извештајем библиотеке Министарства правде од 9. септембра 1922. године, министар Лазар Марковић истога дана доноси Решење бр. 47400[60] којим налаже Одељењу за израду законских пројеката да „у броју примерака које одељење за потребно нађе" изврши доставу нацрта следећим појединцима и установама: Члановима шире комисије[61] (све у вези са одлуком од 3. децембра 1921. године – Решење бр. 62888); Одељењима Министарства правде у појединим покрајинама; Министрима; Државном Савету; Главној контроли; Вишим и нижим судовима; Државним надодвјетништвима и одвјетништима; Правним удружењима; Судијским и адвокатским удружењима и коморама; Универзитетима у Београду, Загребу, Љубљани и Суботици, а по потреби налаже и испоруку примерака појединим професорима; Члановима Сталног Законодавног Савета; Уредништвима часописа и новина; Министарствима правде страних држава („по потреби")[62] и појединим надлештвима, адвока-

59 М. Чубински, *Научни и практични коментар*, 9.

60 Решење (47400) од 9. септембра 1922. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1922; Број фасцикле 37.

61 Чланови шире комисије били су: Ватрослав Хондол (бивши потпредседник Банског Стола, „а сада већник Стола Седморице у Загребу"); Др Драгутин Катушић (одвјетник из Загреба); Др Александар Димшић (Касациони судија Одељења Б у Новом Саду); Отмар Вајнерт (судски надсавјетник код Врховног суда у Сарајеву); Гаврило Церовић (адвокат из Никшића); Др Ернест Милер (професор Универзитета у Загребу); Др Александар Вајић (већник Стола Седморице у Загребу); Др Чедомиљ Митровић (професор Правног факултета у Београду) и Фран Регал (потпредседник Вишег Земаљског суда у Љубљани). (Архив Југославије; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1922; Број фасцикле 37, Решење (14831) од 4. марта 1926. године којим се налаже исплата 3000 динара (свима сем Франу Регали, коме је исплаћено 5000 динара „на име хонорара"). Решењем од 09. септембра 1922. године тражи се од ових чланова шире комисије да проуче пројекат и до 15. новембра и доставе Министарству „своје темељно мишљење – реферат" који би требало да садржи и „евентуалне измене и допуне у појединим одредбама пројекта".

62 Законик је достављен и „Америчком посланству" у Београду, о чему сведочи њихов допис којим потврђују пријем „3 примерка пројекта Казненог Законика" и захваљују Министарству на љубазности. Пројекат је такође послат и „Руској мисији у Београду" која је изразила „благодарност за љубазну доставу примерака". *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1922; Број фа-

тима, правницима и другим лицима према оцени одељења. Истом одлуком је од одељења тражено да „повећи број примерака задржи за Народну Скупштину“. Свим адресатима остављен је кратак рок – до 15. новембра – да се изјасне о законском нацрту.[63] Закључно са првим кварталом 1923. године, укупно је предато двадесет четири мишљења. Водећи рачуна о заступљености свих покрајина које су ушле у састав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, ови елаборати могу се сврстати у неколико различитих скупина. Прву групу сачињавали би критички материјали институција и појединаца из Србије, другу из Црне Горе, трећу из Новог Сада, четврту из Сарајева, пету из Загреба и шесту из Љубљане.

4.1.1. Критичке анализе са правног подручја Србије:

Анализирајући реферат[64] професора београдског Правног факултета и члана шире комисије др Чедомиља Митровића, од 14. новембра 1922. године, можемо закључити да конкретнијих примедаба на текст нацрта општег дела скоро и да нема. Тек од члана 44, који прописује у чему се састоји „губитак грађанских части“, указује се на извесне мањкавости. Митровић уочава да је неспретно изостављена алинеја 4. става 1. члана 31. пројекта законика из 1910. године, која је предвиђала да се губитак грађанске части састоји и у губитку „права на пензију или помоћ државе или јавних установа“. Ова норма је по њему била веома значајна јер „пензију или помоћ од државе или јавних установа треба закратити свакоме ко изгуби грађанску част“. Поред ускраћивања права на пензију или другу помоћ, предложио је и допуну алинеје 2. става 1. истога члана, тиме што би губитак грађанске части био праћен истовременим губитком чина. Овај свој захтев он је поткрепио примером из Цркве, у којој чин и звање нису једнаки, то јест нису синоними, јер „код црквених службени-

сцикле 37, Дописи „Руске мисије у Београду“ од 30. септембра 1922. године и „Америчког посланства“ од 18. октобра 1922. године.

63 Тако је главни државни тужилац из Новог Сада захтевао да се рок продужи до 1. или 15. децембра, јер је био „вољан ставити примедбе, измене и допуне већег обима“. Одлуком министра (*Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1922; Број фасцикле 37, Решење (61323) од 17. новембра 1922. године) рок је накнадно продужен до 15. децембра, али упркос овако задатим роковима поједини реферати пристизали су у Министарство и током 1923, 1924, па чак и током 1925. године.

64 Реферат професора београдског Правног факултета и члана шире комисије од 14. новембра 1922. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 103; Година 1922; Број фасцикле 34.

ка, нпр. звање је свештеника, а чин може бити ђаконски, презвитерски или епископски“ и додаје да је „код других звања то лако, али код свештених лица је звање скопчано са чином, тако да док му се не одузме чин, нисте му одузели ни звање“. С обзиром на то да је Апостолским правилима предвиђено да једном свргнути клирик не може поновно стећи чин који је својим преступом изгубио, др Митровић је затражио допуну члана 47, који говори о поновном стицању права, и то тако што ће се реституција дозволити само „у колико то дотични позив или служба допушта“. Исту је корекцију предвидео и у вези са чланом 85. Овакво преплитање канонског и световног права потпуно је разумљиво за државу каква је била Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, у којој су свештена лица уједно била и државни службеници, са повереним вршењем извесних државних служби, о чему ће бити речи у наставку. У оквиру посебног дела проф. Чедомиљ Митровић је сугерисао низ врло сувислих модификација предложеног законског текста. Значајније интервенције предлаже у погледу члана 280. који говори о родоскрвњењу. Примећује да је ова одредба доста другачија од тада важеће и да је то очевидно последица промењених околности, јер је до тада била „православна вера државна, а сада нема једне државне вере, већ су све вере равноправне“, али је мишљења да „начела морала друштвеног остају у главноме непромењена“. У циљу одрживости ове норме, он је иницирао још две измене. Прва се тиче разлике између потомака и предака, при чему би потомци нужно били блаже кажњавани за ово кривично дело, ако имају до четрнаест година, а друга корекција се тиче додатног прецизирања и проширења родоскрвњења, поред првог степена тазбинског сродства и на „супруге кога од сродника по крви у правој линији“. Имајући на уму члан 12. Устава, којим се гарантовала слобода вере и савести и равноправност вера, Митровић је указао на потребу измене оних одредаба пројекта које говоре о обавези свештеника „да воде протоколе грађанског стања“, јер је у новоствореној држави поред верујућих држављана било и оних „без конфесије“, за које је тек требало прописати „други облик закључења брака“ и специфичан поступак уношења података случајева „рођења, венчања и смрти“, од стране „можда несвештених лица“. У вези с тим иницирао је кажњивост и тих „несвештених“ лица, којима би законом била поверена дужност бележења података у матичне књиге. У погледу појединих чланова, попут става 2. члана 397, предлагао је задржавање „јасније“ одредбе нацрта из 1910. године.

Спорно питање правних последица осуде свештених лица, навело је и Његову Светост патријарха српског Господина Димитрија да

у својству председника Светог архијерејског Синода Српске Православне Цркве 10/23. октобра 1925. године, упути допис Министарству правде. С обзиром на то да је Казненим закоником из 1860. године било предвиђено да лице које је осуђено на робију или заточење, поред губитка слободе, након извршности пресуде, губи и право „на сва државна, Црквена и општинска или друга јавна или почасна звања, све чинове, титуле и достојанства", а како су сви осуђеници могли „поново заузети свој ранији друштвени и службени положај" по издржавању казне, сем свештеника који су одмах након изрицања пресуде бивали рашчињени и нису имали могућност реституције због канонских правила, Његова Светост је замолила Министарски савет да се „при доношењу новог казненог законика изоставе одредбе, које говоре да извесна осуда грађанског суда повлачи за собом губитак свештеничког чина поред губитка осталих достојанстава". Очевидна је намера Цркве да путем ове модификације себи обезбеди одвојеност од државних власти, али и осујети могући притисак који би исте могле извршити преко својих судова на клир и Цркву уопште. Ова молба српског патријарха није узета у разматрање од стране трочлане комисије која је основана ради дефинитивног утврђивања законског текста током 1925. године, већ је министар тек 20. маја 1926. године упутио примедбу Светог Синода председништу Народне скупштине, са захтевом да се она „проучи при оцени овога законског предлога".[65]

Из Београда је, поред реферата проф. др Чедомиља Митровића и примедаба Српске Православне Цркве, на предлог закона стигло још једно значајније критичко мишљење, од Министарства саобраћаја. У њему се углавном разматра глава XX, која се бави кривичним делима против сигурности јавног саобраћаја за људе, имовину и вести, а може се свести на протест овог Министарства због строгости законописца, приликом прописивања казни за учиниоце из ове групе кривичних дела. Став Министарства је да би оштрина кажњавања могла само да подстакне особље „на онакву опрезност, која изазива спорост у вршењу службе у толикој мери, да се може идентификовати са пасивном резистенцијом, а што би штетно утицало на уредан саобраћај". Учесници јавног саобраћаја, по оцени Министарства, морају поседовати одређену дозу хладнокрвности приликом одлучи-

65 Допис Светог архијерејског Синода Српске Православне Цркве Министарском савету и Министарству правде Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (Син. Бр. 6. и 85.) од 10/23. октобра 1925. године – Седница Светог Синода одржана у Београду, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 104; Година 1924; Број фасцикле 35.

вања, али законска суровост управо може ту трезвеност елиминистати и тиме штетно утицати на њихову способност правилног резоновања. Имајући све то у виду, Михаило Илић је испред Министарства саобраћаја замолио Министарство правде „да приликом редиговања пројекта“[66] уложене примедбе узме у разматрање.

4.1.2. Критичка анализа адвоката Гаврила Церовића – правно подручје Црне Горе:

Са подручја Црне Горе приспело је мишљење[67] адвоката Гаврила Церовића, који је у својству члана шире комисије, по одлуци Великог суда у Подгорици, изнео своја запажања у реферату од 12. новембра 1922. године. На самом почетку износи позитиван став према садржини пројекта законика, тврдећи да је он „резултат дугог и савјесног рада наших најбољих радника на пољу кривичног законодавства“. Његов квалитет оцењује као „добар“ и додаје да му се „начелно узевши, ништа не може приговорити“, а нарочито јер су у њему „садржане одредбе, којима се одликује врло мали број казнених законика, као резултат најновије кривично-правне знаности, те би било излишно говорити о свим његовим добрим странама, нарочито оним општег дијела“. Целокупан коментар Церовића на текст „Казненог законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца“ је врло површан. Он суштински врши само мање исправке текста са пратећим интервенцијама у погледу законског минимума и максимума прописаних казни. У погледу новчаног кажњавања констатује да је законски максимум код ове врсте кривичне санкције адекватан, с обзиром на тадашњу вредност динара, али упозорава на сталне промене вредности, које су честе и негативно могу утицати на правичност. У општем делу нешто се дуже задржава код смртне казне. Критикује „Кратка објашњења“ у којима се извршење ове врсте казне вешањем назива најхуманијим. Предлаже да се настави са дотадашњом праксом стрељања осуђеника „али на начин да се то не чини јавно, ради осјећаја гледалаца, већ у затвореним просторијама или мјестима неприступачним публици“. Сам назив вешања њега је подсећао на „ранија окрутна кажњавања варвара, који су заправо, то јавно вршили“.

66 Допис Министарства саобраћаја Министарском Савету и Министарству правде Краљевине Срба Хрвата и Словенаца од 7. децембра 1922. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 103; Година 1922; Број фасцикле 34.

67 Мишљење члана шире комисије и адвоката из Никшића Гаврила Церовића од 12. новембра 1922. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 103; Година 1922; Број фасцикле 34.

Уколико би се законодавац ипак определио за задржавање смртне казне вешањем, сугерисао је да она буде прописана само за најтежа кривична дела, попут убиства извршеног од разбојника или кривичних дела учињених од одметника. Церовић поздравља увођење мера безбедности, али тражи да се задржавање у заводима предвиди као могућност само за држављане Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, а да се на стране држављане примењује члан 49, који у последњем ставу говори о могућности њиховог протеривања, јер сматра да је задржавање странаца „опасно по друштво" и да је беспотребно „препуњавати нарочите заводе или одељења казнених завода њима, кад иначе не могу бити условно пуштени". Иако се у члановима 99, 100. и 101. набраја низ „објеката државе" којима се пружа кривично-правна заштита, Церовић је, поучен искуством недавно окончаног рата, инсистирао на додатном прецизирању. Он пише да су „појединци, особито за вријеме непријатељске окупације, проказивали непријатељу скривену код народа храну, накит, стоку, оружје итд., а тако и поједина лица, па и војне необвјезнике и женске, који су се крили код других, било зато што су заостали у одступању, било што су припадали савезничкој војсци или се ма на какав начин замјерили непријатељу", те да су дате ствари конфисковане, а прокажена лица одведена у заробљеништво „гдје су мнозина и смрт нашли". Имајући све то у виду, никшићки адвокат уместо прописане казне до 20 година из члана 101. став 1. алинеја 3. захтева прописивање „вечите робије". Предложио је и премештање појединих кривичних дела у другу групу кривичних дела. Тако је у вези са чланом 134, који говори о продаји приликом које извршилац „лажно мери", сугерисао његово премештање из главе XVI у главу XXIX, дакле у групу кривичних дела „против имовине", јер „је увек намера оног, који при продаји лажно мјери уперена на то, да противправним присвајањем туђе имовине себе окористи". Сви остали предлози Гаврила Церовића своде се на минималну редакцију предложеног законског текста, незнатне измене и допуне и захтеве да се исправе „извјесне штампарске погрешке".

4.1.3. Критичке анализе пројекта присиеле са подручја надлежности Касационог суда из Новог Сада:

Једно од најкраћих изјашњења на достављени предлог законика дао је Касациони суд (Одељење Б) из Новог Сада, који је само констатовао да „нема никаквих примедаба".[68] Овако оскудно мишљење касније ће бити оквалификовано од стране проф. др Михаила Чуб-

68 Мишљење Касационог суда Одељење Б из Новог Сада од 11. новембра 1922. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг.

инског, који био задужен да прегледа све елаборате, као негативан пример. Поред начелне оцене новосадског Касационог суда, из правне области Српске Војводине приспео је и реферат Александра Димшића, члана шире комисије и судије истог суда. Он своју критику пројекта започиње од трихотомне поделе кривичних дела, тражећи да се она напусти и да се „пређе на двојни систем“. Поздравља извршену систематизацију законика, на општи и посебан део, сматрајући да је она корисна јер се њом постиже „боља прегледност и јасност“. У погледу кажњивости покушаја, слично и ранијим примедбама на пројекат законика из 1910. године, тражи да се он императивно блаже кажњава, сем у специфичним случејавима, као нпр. када код учиониоца постоји „велики степен злочиначке воље“. Предлаже и брисање појединих чланова, као што су члан 55. општег дела и члан 312. специјалног дела. Димшић је у свом елаборату дао и оцене појединих одредаба, попут оних о одмеравању казне и санкционисању поврата, констатујући да оне „одговарају модерним захтевима“ науке, али и усвојеним решењима у другим европским државама. Због свих контроверзи које могу настати услед одлагања извршења казне, посебно се бави тим питањем. Мишљења је да до одлагања извршења никако не би могло доћи код дела за које је прописана робија или заточење чак и ако је одређено кривично дело извршено из „подле намере“, већ само у случајевима када закон за учињено кривично дело одређује строг затвор или затвор, а изречена казна не прелази шест месеци. Уз све ово, одлагање мора бити пропраћено и чињеницом да је осуђени, на основу објективних околности, достојан тога и да би таква одлука позитивно утицала на њега. Код посебног дела предлаже низ незнатних језичких измена и допуна текста закона, али и измене распона појединих казни. На самом крају свог елабората Александар Димишић је изразио „жаљење“, јер због „краткоће времена“ није могао да се позабави „минуциозним питањима“[69] другог одељка.

4.1.4. Критичке анализе из Сарајева:

Са подручја надлежности Врховног суда у Сарајеву у Министарство правде је приспело много радова, од којих можемо издвојити неколико најзначајних. Хронолошки први у низу јесте реферат „државног надодвјетника“ Лекића, који је обавестио ресорно

јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 103; Година 1922; Број фасцикле 34.

69 Елаборат Александра Димшића, члана шире комисије и судије новосадског Касационог суда (Одељење Б), од 15. новембра 1922. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 103; Година 1922; Број фасцикле 34.

министарство да је „у брзини“ проучио нацрт колико је могао с обзиром на његове „службене послове“, али и на „стављени рок“. Када је реч о систематизацији и примењеним начелима, он суштински не износи веће примедбе. Констатује да је „пројекат очевидно продукт темељног проучавања данашњег законодавства, готово читавог цивилизираног света“ и да је у њему „примењено доиста све оно, што се од модерног закона данас у науци и пракси тражи“. Ипак запажа и низ слабости, предлажући одговарајуће измене и допуне. Тако замера што се творци текста нацрта нису опширније позабавили „питањем пијанства, односно што нема у пројекту посебних одредаба у погледу кривичних дела, почињених у пијанству“. Указује и на извесне штампарске грешке, попут оне у члану 30, где је пропуштено да се уз реч „дело“ дода „кривично“. Лекић критикује и недељивост приватне тужбе, која је очигледно пројектом предвиђена, јер у члану 84. ставу 2. стоји да тужилац има могућност одустанка од предлога или од приватне тужбе према једном од учесника и да услед тога долази до обустављања поступка, не само према њему, већ „и према осталима“. Инсистирајући на дељивости, он наводи „да је код приватне тужбе *dominus litis* приватни тужитељ“ и да је он „у свом положају много слободнији од државног тужиоца, јер га не веже принцип легалитета“, те стога тражи да се „брише недјељивост приватне тужбе“. Основни недостатак члана 86. пројекта, којим се прописује смртна казна за лице које покуша да убије или убије Краља, Наследника престола или краљевог намесника, видео је у томе што се овом одредбом не пружа кривично-правна заштита и члановима „Краљевског Дома“. Тражи да се у глави XXVI, конкретно члану 269, поред блуда изврши унос и прецизирање термина блудне радње. У вези са овом главом пројекта констатује да је случај силовања пунолетног мушкарца од стране жене „код нашег народа непознат“, па да услед тога не види ни потребу да се „овако дјело под санкцију кривичног закона“ стави. Како је муслиманска, то јест „мухамеданска“ вера призната као равноправна у новооснованој држави, у контексту кривичног дела двобрачности, дакле члана 285, приговара што у обзир није „узет члан 27. Ханефитичког обитељског закона Муслимана, по којем сваки Муслиман може четири законите жене имати“.[70] Државни надодвјетник је углавном све предложене измене и допуне базирао на решењима која су предвиђена у тадашњем немачком законодавству.

70 Мишљење Државног надодвјетника Лекића од 27. новембра 1922. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 103; Година 1922; Број фасцикле 34.

Судски надсавјетник код Врховног суда у Сарајеву и члан шире комисије Отмар Вајнерт је у свом писаном мишљењу оценио да су пројектом усвојене „најмодерније и прокушане установе страних законодавстава", те да се приликом израде текста несумњиво водило рачуна „о резултатима постигнутим на пољу криминалног права", а све водећи рачуна о државноправним, социјалним и културним специфичностима Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Бавећи се питањем апсолутне некажњивости малолетника, наводи упоредноправну праксу појединих земаља, попут Француске (где је најмањи узраст за некажњивост 13 година), Мађарска (12 година), Шведске и Финске (15 година), у којима је прописана донекле различита граница некажњивости, али ипак закључује да је у нашем нацрту прихваћено најраспрострањеније решење, које је било предвиђено у законима Енглеске, Норвешке, Немачке, Аустрије и Данске (14 година). Он је сматрао „да је та граница коју усваја К. пројекат основана", а исто тако и „граница према горе до 18. година". Истом методологијом анализира и увођење мера безбедности и оцењује да је њихово прописивање преко потребно. Како би кривично-правна област у целости била законски регулисана, захтевао је што брже доношење закона о иступима, чиме би била избегнута правна празнина (последица нацртом прихваћене поделе кривичних дела). У погледу условне осуде каже да су „ту институцију скоро све државе узакониле, било по француско-белгијском систему, којим се одлаже извршење казне, било по енглеско-америчком којим се одлаже изрицање осуде" и додаје да је „први систем који усваја и наш пројекат бољи и практичнији". Позитивно је гледао и на утицај француског законодавства на домаће право у сфери повраћаја изгубљених права осуђенику, уједно изражавајући сагласност „да се ова оправдана и хумана установа узакони". Проучавајући сваки члан појединачно, указао је и на низ „погријешака у тексту". Код Вајнерта, сагласно већинском мишљењу установа и појединаца који су се изјашњавали о тексту нацрта, сусрећемо негодовање због прописивања смртне казне. Поборници ове кривичне санкције су као оправдање за њено увођење наводили низ аргумената, почевши од специјалне превенције, праведне одмазде и уништења злочинца, али су се позивали и на претпоставку појединих стручњака да ће услед овако строгог санкционисања учинилаца доћи до смањења броја кривичних дела за која је она предвиђена. Судски надсавјетник овакве аргументе потпуно одбацује као бесмислене, наводећи да се нису „у државама, које су задржале смртну казну, злочини којима закон пријети смртном казном, смањили, нити су се у државама које су одбациле смртну казну, ти случајеви умножили", те је због тога тражио да се ова кривична санкција,

која „не одговара појму морала, ни културном позиву државе“ као непотребна и брутална одбаци. По њему би потпуно адекватна замена за смртну казну била вечита робија. Поред мањих текстуалних модификација чланова посебног дела предлаже и промене казни код појединих кривичних дела. Износи и неколико начелних оцена, поздрављајући систематизацију специјалног дела законика, којом се по први пут врши концентрисање кажњивих дела у групе кривичних дела, без прављења разлике између злочинстава и преступа. Овакво решење је, по Вајнерту, прегледније и практичније. Сугерисао је смањење броја кривичних дела која се гоне по приватној тужби и повећање броја деликата код којих се кривични поступак покреће по предлогу оштећеног. Предложио је неколико конкретних измена. Тако код члана 105. тражи допуну, којом би кажњивост постојала не само у случају неиспуњења закљученог уговора у време рата, већ и „у време ратне опасности“ и „мобилизације“. Такође, везано за кривично дело двобрачности, попут већине правника из Босне и Херцеговине, уочава потребу усклађивања одредаба будућег законика са нормама муслиманског брачног права. Своје писано мишљење завршава жељом да се пројекат „који се без сваке сумње указује као велико дјело здушног знанственог рада, што прије узакони“. Сагледавајући елаборат Отмара Вајнерта у целости, може се констатовати да је он њиме више показао познавање иностраних законика, него што је тражио измене и допуне предложеног законског текста.[71]

Врховни суд у Сарајеву донео је одлуку, на једној од својих општих седница којој је присуствовао и Отмар Вајнерт, да реферат у вези са пројектом закона изради председник Сената Давидчак. Истом одлуком било је предвиђено да се о садржају реферата, када буде израђен, изјасни суд на засебној седници и да се том приликом заузет став Врховног суда упути у Београд као предлог ове институције за промене законског предлога. Председник Сената је писано мишљење доставио „Предсједништву Врховног суда за Босну и Херцеговину“ почетком децембра. Давидчак је њиме иницирао корекцију законског текста и брисање појединих чланова, попут члана 15. „јер стоји у протусловљу са прописом члана 17“. Садржину члана 76, који прописује „застару од 20 година“, тумачио је као штампарску грешку, „јер није вероjатно нити оправдано да би за лакша кривична дела била прописана иста застара као за тежа дела“. Износи тврдњу да су нор-

71 Цитати у овоме пасусу преузети из елабората судског надсавјетника Врховног суда у Сарајеву и члана шире комисије Отмара Вајнерта од 29. новембра 1922. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 103; Година 1922; Број фасцикле 34.

ме које регулишу питање покретања кривичног поступка (члан 83), опозива предлога и одустанка од приватне тужбе (члан 84) по својој правној природи процесног карактера, и да сходно томе њима није место у Кривичном законику, већ у Закону о кривично-судском поступку, чија је израда била у току. У посебном делу предлаже председништву суда да захтева мање измене, као нпр. замену казне строгог затвора затвором у члану 193. и кажњивост дела из члана 244. само ако је до не пружања помоћи или до неблаговременог пријављивања надлежној власти, дошло „из злобе". Као и у већини других елабората из Босне и Херцеговине, и Давидчак указује на неуважавање специфичности муслиманских брачних прописа, који дозвољавају полигинију, те је стога предложио да се члану 290. дода став 2. који би гласио: „Исто тако ће се казнити муслиман, који се ожени са удатом женом, удата муслиманка која се уда за другог човека, као и неудата муслиманка, која ступи у брак са ожењеним немуслиманом". Примећује и да би било целисходно извршити допуну главе XXIX (Кривична дела против имовине) тако што би постала кажњива и „литерарна крађа". На крају овог елабората, достављеног председништву на разматрање, Давидчак је дао општу оцену законика и закључио да пројекат „одговара савременим приликама, те је прикладан за претрес у Народној Скупштини". У присуству седамнаест чланова председништва Врховног суда за Босну и Херцеговину, на пленарној седници одржаној 2. децембра 1922. године, већина Давидчакових предлога је одбијена, а једногласно је усвојена само сугестија на члан 76. Иако се сенатски председник у писаном мишљењу није бавио последњом главом пројекта (XXXI Кривична дела свештеника против службене дужности), о њој се повела жучна расправа на седници. Тако је „надсавјетник" суда Фиалка затражио да се иницира брисање члана 397, који санкционише неизвршење каквог обреда или узимање неадекватне накнаде за његово извршење. Свој став оправдао је тврдњом да се не могу законски санкционисати само поједини сталежи због неревносног обављања звања и да судија није компетентан да врши оцену рада свештених лица, а нарочито ако „сам буде друге вјероисповјести". Усвајањем Фиалкиног предлога кажњавање клирика било би препуштено њима надређеним духовним властима, чиме би се избегао конфликт верских заједница и државе. Из записника са седнице видимо да се о предлогу судског надсаветника изјаснио и „предсједатељ Сената" др Зобков, који је тражио брисање, не само члана 397, већ и целе главе XXXI, јер ова материја „не спада у казнени закон, него би то питање требало уредити посебним законом, пригодом опћег уређења одношаја цркве и државе". Већином гласова одбијени су предлози Фиалка и Зобкова.

Поред транскрипта са седнице, на којој се одлучивало о Давидчаковом елаборату, министарству је достављен и „сепаратни вотум предсједника Сената Др Михајла Зобкова". Садржао је сажету критику предложеног текста закона, са захтевом за бољу систематизацију и брисање појединих одредаба. Предложио је и преименовање друге главе („Кривично дело и учинилац"), јер је сматрао да њен наслов не одговара садржини, која углавном прописује основе искључења противправности и кажњивости. С обзиром на то да је нацртом предвиђено увођење мера безбедности, чиме би се омогућило упућивање на заводско лечење и поправљање посебним категоријама лица, др Зобков је био мишљења да „док немамо посебних завода за малолетнике, за кривце неурачунљиве и са смањеном неурачунљивошћу, не би требало поближе о начину кажњавања тих лица говорити у опћем казненом законику, него оставити уређење тог питања, чим буде држава имала потребне заводе". Он је такође сматрао да би додатно требало прецизирати покушај, темељно анализирати неопходност прописивања смртне казне и извршити замену израза робија, која га „подсећа на ропство (роб-ство), којег више немамо", речју „тамница". Увиђајући да је најболнија тачка свих злочинаца управо њихова имовина, Зобков у свом издвојеном мишљењу предлаже „конфискацију целог или дела имања" таквим лицима, уз посебну пажњу коју би требало посветити члановима њихових породица, како они не би запали у оскудицу и сиромаштво без своје кривице. Овакви предлози могу се посматрати и као први покушај увођења института одузимања имовине стечене и проистекле из кривичног дела у наше домаће кривично законодавство. У другом одељку пројекта инсистира да се увек прецизно одреди минимум и максимум казне, зарад избегавања арбитрарности при изрицању кривичне санкције.[72]

Поред елабората „државног надодвјетника", члана шире комисије Отмара Вајнерта и Врховног суда, из Сарајева је на адресу министарства упућено још једно значајно мишљење Правосудног одељења Покрајинске Управе за Босну и Херцеговину, којим се текст нацрта оцењује као „без сумње одличан рад, заснован на најмодернијим начелима". Попут др Михајла Зобкова, Управа за БиХ у својим „опћим примједбама" као основну мањкавост законског текста наводи чиње-

72 Цитати у овом пасусу преузети из материјала који је Врховни суд за Босну и Херцеговину из Сарајева доставио Министарству правде – Мишљење Давидчака, предато суду почетком децембра, Записник са седнице суда одржане 2. децембра 1922. године и издвојено мишљење тј. „сепаратни вотум" сенатског председника др Михајла Зобкова, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 103; Година 1922; Број фасцикле 34.

ницу да се судовима даје превелика слобода „у погледу одмеравања казне", јер је пројектом прописана само највећа или најмања казна. Суду се, по њиховој оцени, такође даје превелика арбитрарност приликом одабира врсте казне и примене института ублажавања казне. У наставку реферата чланови правосудног одељења констатују да су ове одредбе последица покушаја да се казна индивидуализује, али се „у том смеру предалеко отишло" и сматрају да би се применом ових норми дошло до катастрофалних резултата, јер би „при одмјеравању казни било мјеродавно једино субјективно схваћање суца", што би за последицу имало да ће се кривац „кажњавати не по објективној правди закона, него по субјективном чувству суца, на којег упливишу вјерски, политички и етички назори". Разлог да ова решења сматрају неадекватним видели су и у чињеници да је новостворена Краљевина била племенски и верски раздељена, и да је њу карактерисао „ниски степен културе", те су затражили да се за пример текста закона узме швајцарски пројекат из 1908. године, „који у погледу одмеравања казне ставља слободној оцјени суда знатно уже границе". Код новчане казне и могућности њене замене за казну лишења слободе, наводе да с обзиром на њену сврху (пооштрење главне казне), у случају немогућности наплате треба предвидети конверзију, али само за ону врсту лишења слободе „које је главна казна". Тумачећи одредбе којима се врши узакоњење мера безбедности, изразили су бојазан да би се, због њихове недовољне прецизности, судови нашли у ситуацији да и стране држављане, извршиоце кривичних дела, упућују на заводско лечење и поправљање, чиме би се „наша држава сувише теретила злочинцима странцима". Из тих разлога су предложили уношење у закон норме о протеривању странаца. Писци пројекта су се, по оцени Управе, опредељивали између две солуције, када је реч о рехабилитацији. Наиме, у немачком пројекту законика правила се разлика између услова за рехабилитацију у ужем смислу (повраћаја грађанске части) и брисања казне, док аустријски нацрт из 1912. године предвиђа само „једну институцију рехабилитације". Заузевши позицију немачког предлога законика, наш пројекат прави разлику између рехабилитације у ужем смислу и брисања казне, али угледајући се на аустријско решење одређује идентичне услове за повраћај права. Сматрајући овакво половично и неспојиво решење неодрживим, чланови правосудног одељења су захтевали прихватање немачког модела у целости. У односу на посебни део они предлажу брисање појединих чланова, премештање одређених кривичних дела у друге групе и упућују опште критике појединих решења. Тако примећују да је по немачком узору у нацрту извршена подела на кривична дела против сигурности људи, сигурности имовине, и кривична

дела против сигурности јавног саобраћаја за људе, имовину и вести. Залажући се за њихово спајање, сходно аустријском пројекту, сматрали су да је неопходно да се на крају ове обједињене групе кривичних дела, дода и једна „специјална одредба", којом би били отклоњени недостаци таксативног набрајања. Овај захтев асоцира на иницијативу увођења генералне клаузуле, што је потпуно супротно једном од кључних начела у кривичном праву, принципу легалитета. Као основну особеност групе кривичних дела против личне сигурности (XXIV) наводе хетерогеност, јер она обухвата мноштво кривичних дела „која немају ништа заједничко" и која „нико неће тражити под оваквим насловом", захтевајући њихово размештање по другим сродним групама кривичних дела. Анализирају већину чланова посебног дела тражећи, код једних „прогон по службеној дужности", а код других по приватној тужби. Исто као и остали појединци и установе из Сарајева, у погледу члана 285, наводе да приликом дефинитивног утврђивања текста мора бити узета у обзир чињеница да је „муслиманима по шеријатском праву дозвољено имати четири жене".[73]

4.1.5. Критичке анализе из Загреба:

С обзиром на то да су многобројни материјали дошли и из хрватско-славонског и словеначко-далматинског правног подручја, у наставку ће бити изложена садржина најзначајнијих критичких мишљења, према времену приспећа. Већ 4. новембра 1922. године „Одвјетнички одбор" из Загреба је дописом обавестио Министарство правде, да је на својој последњој седници одлучио да за члана шире комисије, са задатком подношења писменог мишљења „на горњи пројекат Казненог законика", изабере др Драгутина Катушића. На истом састанку није било детаљније расправе о самом тексту пројекта, али је једногласно донета одлука да би смртну казну требало укинути, „јер по мишљењу Одвјетничког одбора, које се покрива с мишљењем небројаних уважених правника, смртној казни у модерном казненом законику нема мјеста". [74]

Поступајући у складу са одлуком Одбора, др Драгутин Катушић упућује у Београд, 13. новембра 1922. године, писано „мнијење". Он

73 Цитати у овом пасусу преузети из реферата, „опћих примједби", Правосудног одељења Управе за Босну и Херцеговину од 20. децембра 1922. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 103; Година 1922; Број фасцикле 34.

74 Допис Одвјетничког одбора из Загреба од 4. новембра/студеног 1922. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 103; Година 1922; Број фасцикле 34.

тражи да се наслов пројекта („Казнени законик") усагласи са насловима глава посебног дела, тако што ће се „доследно наслову у у цијелом пројекту кривична дела – замјенити са кажњива дела, или обрнуто и сам наслов промјенити у пројекат кривичног законика". Додатно појашњавајући једногласно донету препоруку Одбора о укидању смртне казне, он наводи да у пропратним мотивима нацрта не постоји подробнија анализа којом би се оправдало увођење ове кривичне санкције. Признаје да је у коментарима на ранији пројекат за Краљевину Србију, на који се и писци „кратких објашњења" позивају, њено узакоњење правдано статистичким подацима, али додаје да се исти не могу узети у обзир, јер је ситуација битно другачија због прикључења Краљевини нових, тек ослобођених покрајина. Разматрајући учинак специјалне превенције која се очито хтела постићи оваквим решењима новог закона, при томе се позивајући на мишљење правних стручњака, Катушић пише „да интезивност казне вјечног робства постављене на мјесто смртне казне, садржаје све, што је нужно, да се духови застраше" и да „вјечно робство више боли него смрт – јер се несретни моменти робства раздијељују на цијели живот, дочим смртна казна сву у себи садржину, бол концетрира у један час". Имајући све то у виду, предложио је „да се умјесто смртне казне, гдје год је иста у пројекту запријећена, запријети доживотна робија, а смртна казна да се уопће из пројекта елиминира". Критикује и нацртом предвиђену конверзију новчане казне у казну затвора, као неправичну, али и спорну установу полицијског надзора. Као разлог за њено укидање, поред лоше организације полицијских власти, он наводи и „мању интелигенцију полицајних уредника", те закључује да би се и полицијски надзор „као споредна казна имао из закона елиминирати". Како су мере безбедности у то време представљале новину, чију је целисходност време требало да потврди, др Драгутин Катушић о њима износи начелно позитиван став, уз упозорење да ће њихова примена изазвати огромне материјалне издатке. У име Одбора, на самом крају елабората, врши и оцену специјалног дела законика, констатујући да је он „систематски посве исправно" написан и пошто су у њему „установљени многи нови деликти према схваћању модерног казненог правног судовања, то се одељак прихваћа у цјелости".[75]

У примедбама на пројект Казненог законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, иако до детаља претреса скоро све одред-

75 Елаборат др Драгутина Катушића од 13. новембра/студеног 1922. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 103; Година 1922; Број фасцикле 34.

бе, одељење Министарства правде из Загреба констатује да су због „краткоће времена“ и малог броја „особља код овог одељења ограничене примједбе на најнужнију мјеру“. Критички сагледавајући општи део законика, чланови одељења примећују да су одредбе прешироко и недовољно прецизне. Као негативан пример наводе став 2. члана 11, којим се забрањује „издавање“ страних држављана због политичких кривичних дела, указујући на потребу „дефинирања политичких деликата“, јер „препустити судијама да услијед толико опречних назора у правној науци, одлучују што је политички деликт није никако згодно“. Под утицајем учења класичне школе противе се степеновању кривице. То се најбоље може видети код њихове критике става 2. члана 19, који суду даје могућност да слободном оценом врши ублажавање казне код учиниоца са битно смањеном урачунљивошћу, јер тврде да се учиниоци могу сврстати у две категорије, и то: болесне, које би требало лечити, и оне који су приликом извршења „били здрави, то их се кажњава“. Овоме додају да би било апсурдно испитивати „колико постотака је при том било умишљаја и воље, а у којем опсегу су та душевна својства била болешћу помрачена или избрисана“. Истог су мишљења и када је реч о члану који предвиђа степеновање умишљаја, на евентуални и директни и нехата, на свесни и несвесни. Оваква решења по њима представљају „компликовање појма кривње и сувишно његово диференцирање“ чиме се постиже „противан успјех“. Тврде да је израз умишљај „нашој пракси и теорији посвема стран“, јер „у Вуковом и другим ријечницима нашег језика га нема“ и износе запажање да је он „магловит, многозначан, може једнако да значи функцију интелекта потребну да се получи реалан успјех, као и акта фантазије/имагинације, које и не иде за тим да се реализује“. Предлажу замену умишљај изразом „зле накани“. Када је реч о старосним границама малолетничке одговорности, става су, узимајући у обзир све специфичности Краљевине, да би „ваљало ставити највишу границу, за безкажњивост, до навршене петнаесте године, а послије до осамнаесте године само увјетно суђење“. Од осамнаесте године „наступила би потпуна способност за казнено право“. За разлику од већине других коментара, у оквиру овог мишљења не може се наићи на негативан став у погледу смртне казне. Од свих казни, чланови одељења Министарства правде из Загреба подробније се баве само лишењем слободе, тражећи веће разликовање „између робије, заточења, строгог затвора и затвора“. У члану 33. захтевали су замену речи „вечита“ изразом „доживотна“, „јер се вјечност обично узимље у објективном смислу“. Критикујући предложену систематизацију, јер „не спада у казне“, не противе се полицијском надзору, већ само траже његово премештање у главу VI

(„Мере безбедности“). За одредбе садржане у овој глави, помало чудно, сматрају да спадају у материју управног права и наводе да уколико „се ипак овдје нормирају мјере безбедности, тада се имају све точно нормирати, а не оставити уредби, да их нормира“. По мишљењу одељења, и овај законик пати од недостатка који је постојао и раније, а то је да недовољно прецизно уређује друштвене односе, наводећи да је „уопће Ахилова пета нашег законодавства, од постанка државе, да се закон никада потпуно не донесе“. Сматрају да посебни део законика карактерише недовољна јасност. Траже додатно дефинисање речи „држати“, из члана 90, која је по њима „посве нова“, као и замену речи „подстицање“, из члана 108, изразом „подстрекавање“. Поред прецизирања израза, настоје да се појасне и извесни појмови, попут увреде из члана 295, а све како не би дошло до претрпавања судова. Оцењују као неподесну садржину члана 375, о пријему поклона или какве користи од стране чиновника, јер би се на основу њега „сваки дар, који је чиновник од особа, који спадају у његов делокруг, примио, могао лако овамо супсумирати“.[76] С обзиром на то да је једна од основних одлика нове државе била мултиконфесионалност, писци овога рада тражили су измену чланова, од 394. до 396, и то тако што би се „и за водитеље матица муслимана, те осталих вјера, код којих свећеници не воде по закону матице рођених, крштених, вјенчаних и умрлих“ предвидела одговорност у случају немарног вршења законом поверене дужности. Остале измене и допуне пројекта које су предложили су незнатне, углавном стилско-језичке, док предложену казнену политику скоро да у потпуности подржавају.

Поред писаних радова, у Министарство правде је достављено и транскрибовано предавање Душана Гјермановића са седнице „Правничког друштва“, одржаног 7. децембра 1922. године на Свеучилишту у Загребу. Ово мишљење је опширно, са пуно општих оцена и конкретних, понекада нелогичних, интервенција. Гјермановић предавање започиње поређењем болесника и учиниоца кривичног дела, наводећи да, попут медицине, и правна наука поседује одређена правила, на основу којих се прво врши изолација лица опасних по околину, након чега се учинилац подвргава „лечењу“, путем праву доступних медикамената. Управо из тих разлога он сматра да „треба стварати норме“ које би обезбедиле повратак осуђеника у нормалне токове живота. Анализирајући капацитет пројекта да врши ресоцијализацију извршилаца, он тврди да текст Казненог законика

76 Цитати у овом пасусу преузети из реферата одељења Министарства правде из Загреба од 10. новембра/студеног 1922. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 103; Година 1922; Број фасцикле 34.

„стоји на тим модерним принципима“ и да је „прожет духом модернизма у свим гранама“. Похваљује и покушај писаца законског текста да путем индивидуализације код одмеравања казне обезбеде правичност, дајући слободу оцене суду приликом одлучивања. Ипак, одређене норме сматра недовољно јасним и непотпуним. Тако предлаже беспотребну допуну става 3, члана 49, у коме се предвиђа забрана протеривања из завичајне општине, позивајући се на члан 5. и 10. Устава, речима „нико се не може протерати из места у којем стално борави без судске пресуде“, стављајући акценат на пресуђену ствар и потпуно превиђајући став 1. овога члана у коме је прописано да ће се ова норма применити у вези са учиниоцем кривичног дела „за које је неко осуђен“. Тражи санкционисање „припомоћи дане злочинцу након извршења“ и допуну члана 316. реченицом „ако постоји заједница живота“. Критици подвргава основе ослобођења кривице и формулацију правне заблуде, тражећи њено премештање у другу главу. Сматра да би редиговани члан 19. требало да гласи: „Неће се казнити онај, који у време извршења дела није могао схватити, природу и значај свог дела или према томе схватању радити: а.) или услед болесног душевног растројства; б.) или услед бесвјесности; ц.) или услед умне неразвијености; д.) или услед потпуног пијанства, ако ли није учињено на умишљај за ово кривично дело“. Овај предлог измене члана 19. је веома значајан, јер у последњој алинеји предвиђа увођење у наше право, по први пут, института *actiones liberae in causa* (радње слободне у узроку). Назив ове установе потиче отуда што „иако у моменту извршења (*in actu*)“ радње учиниоца „више нису биле слободне, тј. он је био неурачунљив, у једном предходном стању (*in causa*), пре него што је проузроковао стање сопствене неурачунљивости, његове радње су биле слободне у смислу скривљеног започињања узрочног тока који се завршава вршењем кривичног дела у неурачунљивом стању“. Зоран Стојановић наводи да је ово специфична ситуација у којој се учинилац кривичног дела користи „самим собом“ како би избегао одговорност, проузроковањем неурачунљивости, која представља основ искључења кривице.[77] Члан 55. Гјермановић оцењује као бесмислен и непроводив, јер би суд морао „подврћи константној контроли“ лице које учини кривично дело у пијанству, како оно не би у периоду од једне до пет година „посећивало крчме“, а мишљења је да такав надзор није могуће проводити. Захтева измену става 1. члана 84, који би по њему требало да гласи: „Од предлога, као и од приватне тужбе може се одустати, док се главни претрес не заврши“. Рок предвиђен нацртом је различит за приватну тужбу (до завршетка главног претреса) и за предлог (до почетка главног претреса).

77 З. Стојановић, *Кривично право – општи део*, 201.

Гјермановић је предложио низ модификација другог одељка пројекта, предлажући допуну чланова (нпр. члан 104), брисање појединих речи (нпр. речи „законите" из члана 120), пребацивање у друге групе или обједињавање кривичних дела (попут члана 125. и 129). Доводи у везу члан 288, којим се санкционише затвором до три године лице које „у намери брака" одведе девојку млађу од осамнаест година, без одобрења старатеља, са члановима 273. (кажњавање лица које „преварно" одведе жену како би са њом „блудно живео") и 274. (кривично дело се састоји у томе што учинилац користи „невољу женског лица" ради обљубе или чињења блудне радње). Закључује да би члан 288. требало брисати, јер би неправедно и нелогично било да се извршилац из чланова 273. и 274. не кажњава, у случају да „са наведеном женском ступи у брак", а да се учинилац из члана 288. санкционише, упркос непостојању намере блудног живљења или обљубе. У вези са члановима од 326. до 328, који говоре о одметништву, Гјермановић је инсистирао да дође до подвргавања кривичној санкцији и јатака, који пружају смештај и исхрану или набављају оружје овим лицима. На потенцијалну критику да је ова материја већ регулисана „Законом о заштити државе", унапред одговара да „чим једном казнени закон ступи на снагу за читаву нашу Краљевину – морали би одпасти сви закони, који су са криминалном санкцијом у вези". С обзиром на то да је увреда части „тако строго кажњива" пројектом, онда би по мишљењу Гјермановића требало инкриминисати и дело двобоја, јер по његовим речима постоји опасност „дати нама – јужњацима – слободу давања такозване „витешке задовољштине"", што би значило „осакатити једну трећину наше интелигенције". На крају предавања додаје да „законик обилује и са страним ријечима и са ријечима, које нису у многим крајевима нашим познате", као илустративни пример наводећи израз „притежање" (из члана 308.), те закључује да је задатак филолога да суделују „код коначне редакције овог пројекта".[78]

Позивајући се на мотиве пројекта из 1922. године, у којима аутори наводе да су приликом писања законског пројекта поставили пред себе циљ стварања одредаба које ће моћи да се спроведу у реалном животу, Краљевски Стол седморице из Загреба у опширном елаборату достављеном ресорном министарству наводи да је свестан да се од њега очекивало да пружи „практичну критику" посебног дела, с обзиром на своје искуство, и да се критика општег дела углав-

78 Цитати у овом пасусу преузети из транскрибованог предавања судског већника Душана Гјермановића, са седнице „Правничког Друштва", одржаног 7. децембра/просинца 1922. године на Свеучилишту у Загребу, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 103; Година 1922; Број фасцикле 34.

ном препуштала „правним теоретичарима". Упркос таквим очекивањима, суд се ипак определио да критички сагледа и норме општег дела, а све са позиција „негативне критике". Полазећи од самог наслова, примећују неадекватну употребу израза „законик" (исто што и кодекс/*codex*), која по њима „означује формалну, а не материјалну садржину онога, што је предмет пројекта", стога инсистирају да се „мјесто израза законик" узме „обичајни израз закон". Критички се односе и према „дводиоби" кривичних дела, позивајући се на мишљење Правног факултета из Загреба, али ипак констатују да је ово питање формалне природе, и да је самим тим мање битно. Сматрајући да „још није дошло до егзактног ријешења питања, шта се има разумјевати под блажим законом", захтевали су задржавање старијих одредаба, по којима ће се у односу на окривљеног вршити примена нових „блажих казни", а не блажих закона, како је то нацртом предвиђено. Попут осталих правних стручњака са подручја надлежности загребачког Стола седморице, и сам суд истрајава на замени израза „умишљај", речју „зла накана". Протестују и због дефиниције умишљаја, тражећи њено испуштање „из текстуације пројекта" и препуштање ствари „науци и животу – онако како је то учињено и код појма покушаја". Мишљења су да кривичне санкције из члана 55. не одговарају стварним потребама и да „борба против алкохолизма треба да буде степена, превентивна и треба да више погађа будуће генерације". По њима би сврсисходније било уместо „забране посећивања крчми" увести рестрикције „наручивања алкохола". Стол седморице осуђује и строгост казне прописане у члану 89. и тражи прецизирање појма велеиздаје, јер је неопходно да он буде „што више одређен, а чим то, тад је нужно, да се велеиздајом означе само они чини, који смјерају на силовиту промјену конститутивних фактора државе". У погледу члана 170, којим се санкционишу жене које врше побачај или другоме допуштају вршење истог, захтевали су да нови законик, по узору на „шведске основе из 1916. године, те према предлозима швицарске казнене комисије – узакони некажњивост пометнућа (побачаја), ако је ово приволом трудне жене извршено, по дипломираном лијечнику у накани, да спријечи иначе неодклониву опасност за живот или здравље носеће жене, или ако је жена заносила злочинством, тј. силовањем, осрамоћењем или родоскрвњењем". Упркос претежном тону „негативне критике", у мишљењу суда могу се наћи и поједине позитивне оцене и похвале. Тако аутори овог текста, супротно начелу законитости и његовом сегменту који говори о неопходности одређености и прецизности кривичноправних норми, похваљују главу XXVIII („Кривична дела против части"), јер њом увреда није прецизно одређена, већ је остављено „здравом народном

животу" и „разумној судској пракси" да одреди значење овог појма. Овакву нелогичну и неправничку позицију они правдају ставом, који се противи забрани примене неписаног права и аналогије у кривичноправним стварима, да се узакоњењем ове одредбе више неће трошити „умна снага" судије, приликом одлучивања „под коју ће специјалну установу супсумовати конкретни учин, већ ће бити једина дужност суца да испита, да ли према правној свијести његове околине постоје типична значења појма увреде". Из свега горе наведеног, а у вези са групом кривичних дела против части, може се закључити да су поједине препоруке Краљевског Стола седморице супротне неким од основних начела кривичног права.

У наставку реферата размотрена је оправданост приговора због неинкриминације дела двобоја. Наводећи аргумента за и против санкционисања, износе мишљење да таква одредба не би знатније допринела генералној превенцији. Супротно ставу судског већника Душана Гјермановића, сматрају да се утицај на потенцијалне учиниоце може постићи „и онда ако се не донесе специјална норма за двобој", при чему би онда изостала одговорност извршиоца за „изазов и прихват двобоја, али ће учинилац одговарати за штетне последице двобоја / конкретна погибељ, озлеђење, усмрћење / по опћенитим т.ј. строжим нормама и онда ако се борио унутар утанчаних правила". Имајући све ово у виду, суд је похвалио састављаче пројекта, јер су „оправдано назирали већу гаранцију превенције баш у томе, да се не донесе посебна норма о двобоју, односно о једном злочинству, које данас и онако није од актуелне важности". Утицај Гјермановића види се и у посебним напоменама, које суд упућује ауторима пројекта, у смислу неопходности предузимања одређених номотехничких интервенција, увођења абецеде за означавање засебних случајева (ради прегледности) и замене страних речи, а све зарад боље прегледности и олакшавања посла судијама приликом супсумирања. На самом крају Краљевски Стол седморице из Загреба даје општу оцену реформи, које би биле остварене усвајањем текста нацрта законика, тврдећи да су оне „доиста напредне и савремене" и да „одговарају правној свијести народа, те постулатима" тадашње науке кривичног права. Поред овог мишљења, којим се пројекат посматра као „успјело дјело наших стручњака" уз препоруку да „постане закон",[79] Министарству правде су достављена и два сепаратна вотума (издвојена мишљења): председника суда др Николе Огорелице и судског већ-

79 Елаборат Краљевског Стола седморице из Загреба од 26. децембра/просинца 1922. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 103; Година 1922; Број фасцикле 34.

ника Јосипа Поборе. Ови „сепаратни вотуми" су далеко оштрији у оцени квалитета нацрта законика, нарочито је по том питању строг судија Побора, о чему ће бити речи касније.

4.2. Уређење даљег поступка унификације и претрес достављених материјала

Истеком рока остављеног адресатима из решења 47400 да се изјасне о нацрту, стекли су се услови да министар правде Лазар Марковић, новим решењем 2069[80] од 13. јануара 1923. године, уреди даљи поступак израде коначног текста законика. Њиме је за разматрање приложених мишљења задужен проф. др Михаило Чубински, који је задати посао завршио и предао Министарству правде елаборат 26. априла 1923. године.

Елаборат проф. Чубинског је подељен у две целине. У првом делу износи „опште примедбе" аутора, које су углавном језичко-стилске, док у другом сегменту „доноси систематско излагање по члановима". Поред двадесет и четири директне примедбе, Чубински наводи да је приликом писања њихове сажете садржине узео у обзир и „протоколе и издвојена мишљења". Он закључује да је у свим тим материјалима углавном наилазио на приговоре који су засновани „на заиста научној основи и на упоредном посматрању нових казнених законика и пројеката", али да је било и кратких, површних, занемарљивих критика и формалних одговора („као на пример Председништво Касационог суда Од. Б у Новом Саду"). Чубински је обавестио министарство да већина аутора „високо цени пројекат" и да га је окарактерисала „као резултат дубоког и темељног проучавања". Од овога правила наводи и два изузетка. Први се односи на главног државног тужиоца из Новог Сада, који по мишљењу Чубинског „није дао директне негативне оцене", али је ипак „фактички то учинио"

80 Решење (2069) од 13. јануара 1923. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1923; Број фасцикле 37. Овом одлуком се налаже наставак исплате редовног месечног хонорара током 1923. године проф. др Михаилу Чубинском, јер се задужује да размотри сва приложена мишљења на пројекат законика. Каснијом одлуком из 1924. године (*Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1924; Број фасцикле 37, Решење (5370) од 31. јануара 1924. године) настављена је исплата и током те, али и током 1925. године. На основу Решења (84978) од 31. децембра 1925. године је одлучено да се „од 1. јануара 1926. године не издаје више г-ну Чубинском" месечни хонорар од 1.200. динара (*Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1925; Број фасцикле 37, Решење (84978) од 31. децембра 1925. године).

и то тако што је „уместо примедаба на пројекат, донео свој пројекат општег дела, са потпуно другом систематизацијом, са огромним бројем чланова и са детаљним, многоречним и изванредно субјективним прописима". Поред њега, као други изузетак, наводи већника Краљевског Стола седморице Јосипа Побору, за кога сматра да је био изразито оштар у критици пројекта. Побора у издвојеном мишљењу констатује да „пројекат оваков каков јест, не може послужити за законску основу, све како би се према стављеним предлозима и исправио и надопунио, јер би то онда била крпарија". Тексту нацрта Јосип Побора је замерио строгост казни, задржавање „застареле теорије застрашења", несразмерност казне и повређеног добра, и нејасно дефинисање појмова. Др Чубински је уједно елаборатом обавестио Одељење за израду законских пројеката и ресорно министарство у целини, да је извештај резултат проучавања примедаба на српском и хрватском језику, али не и оних на словеначком, јер је сматрао да је „за елаборат законодавне природе", потребно „ради тачности, перфектно знање словеначког језика". Стога је предложио да се ангажује лице, са потребним квалификацијама, на изради реферата.

Одмах по пријему извештаја донета је одлука[81] да сходно предлогу проф. Чубинског „г. Јосиф Кавчић, инспектор Министарства правде, преузме и среди материјал од добивених примедаба на словеначком језику, на израђени пројекат Казненог законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца". По окончању овога посла, Кавчићу је истом одлуком наложено да израђени рад преда Министарству „ради доставе г. Чубинском, који ће после овај рад г. Кавчића довести у везу са израђеним својим елаборатом на овом послу, и тако потпуно спремити све оно, што је потребно комисији за утврђивање дефинитивног текста на овоме закон. пројекту".

Јосиф Кавчић је скоро годину и по проучавао предметне материјале,[82] на шта је свакако утицало и одржавање парламентарних избора и сталне промене министарских савета. Он тек 31. јануара 1925. године обавештава министра Еду Лукинића да је завршио поверени посао и да је све достављене примедбе на словеначком језику средио „по параграфима пројекта општег и посебног, за ужу комисију, која има утврдити дефинитивни текст законског пројекта".

81 Решење (23165) министра правде Лазара Марковића од 1. јула 1923. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1923; Број фасцикле 37.

82 Елаборат Јосифа Кавчића достављен Министарству правде 31. јануара 1925. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1925; Број фасцикле 37.

Током марта Министарство рад Јосифа Кавчића прослеђује др Чубинском, да би он тек „9. априла 1925. године примио елаборат примедаба на словеначком“. Прегледавши цео овај материјал, Чубински је прво привео крају проучавање оног дела који се односи на општи део, чиме је по његовим речима „дефинитивно спремљено све оно што је потребно ужој комисији за утврђивање дефинитивног текста општег дела“. Паралелно са анализом радова везаних за општи део, Чубински се бавио и сређивањем материјала „добивеног од свих примедаба, које се односе на посебан део“. Тај подухват је дефинитивно окончан 12. јуна 1925. године, када је Михаило Чубински известио Лукинића да је завршио и преглед грађе „која се односи на посебан део“, чиме је цео посао „потпуно завршен, јер је спремљено све оно, што је потребно, да би се што пре могла одредити ужа комисија“. У оквиру овог извештаја он наводи да су са словеначког подручја приспела многобројна, важна и добро образложена мишљења, и да је све то допринело успоравању поступка њихове обраде. Додатне потешкоће стварала је и чињеница да су одређене институције и појединци своје анализе текста нацрта слали и током 1924. и 1925. године. Овим елаборатом др Чубински је изразио и своје неслагање са наговештеним формирањем уже комисије и узгредно је захтевао спајање кривично-правног одсека и шире комисије. Његов план је био да ова обједињена комисија ради на утврђивању дефинитивног текста Кривичног законика, али и на прописима о иступима и извршењу казни, јер су по речима др Чубинског ове норме „у најтешњој узајамној вези, те морају бити у потпуној сагласности и хармонији“.[83]

5. ПРЕДЛОГ КАЗНЕНОГ ЗАКОНИКА ЗА КРАЉЕВИНУ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА У СКУПШТИНСКОЈ ПРОЦЕДУРИ

Анализом свих материјала чланова шире комисије, позваних појединаца и установа и сачињавањем извештаја, којим се сажето презентује њихова садржина, остварене су претпоставке за коначно уређење кривичноправне области у новоствореној држави. Најзначајнији кораци у том правцу предузети су у мандату Министарског савета, који је трајао од јула 1925. године до априла наредне године,

83 Цитати преузети из два извештаја проф. др Михаила Чубинског од 27. априла и 12. јуна 1925. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1925; Број фасцикле 37. На самом крају другог извештаја Чубински похваљује рад инспектора у Министарству правде, Јосифа Кавчића.

с обзиром на то да се текст законика нашао у скупштинској процедури. На функцију министра правде враћа се Марко С. Ђуричић и у склопу наставка израде пројекта доноси Решење бр. 66252 којим, упркос противљењима, оснива трочлану „ужу комисију".[84] У њен састав су ушли стални чланови кривично-правног одсека Сталног законодавног савета Министарства правде и то: др Никола Огорелица (потпредседник Стола седморице у Загребу), др Божидар Марковић (професор Универзитета у Београду) и др Душан Суботић (председник Касационог суда у Београду). Као основни задатак „уже комисије" одређен је посао утврђивања дефинитивног текста Казненог законика, али је министар усвојио и предлог проф. др Михаила Чубинског о потреби заједничког рада на појединим нормама које су „у најтешњој узајамној вези". Тако је Ђуричић, овим истим решењем, члановима трочлане комисије наложио да „узму у претрес предлоге „Казненог законика", „Закона о кривично-судском поступку" и „Закона о иступима" за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, те да у њима прегледају шта још треба урадити", како би се „ови закон. предлози могли поднети Народној Скупштини што пре на решење и озакоњење". Све је ово учињено како би се код ових закона постигла сагласност „у погледу заједничких термина и установа". Ову одлуку, позивајући се на члан 133. Устава, министар је правдао околношћу да „услед примене неједнаких закона" у држави настају „штетне последице по правни живот", те је по њему било „потребно да се са изједначењем законодавства у нашој држави похита". Овом одлуком су замењена „сва ранија решења Министарства правде о саставу уже комисије",[85] а истом је предвиђено да ће се прва седница новоформираног тела одржати 19. октобра 1925. године у Београду. Функцију председника трочлане комисије обављао је др Душан Суботић.

84 Чубински у својој књизи „Научни и практични коментар Кривичног законика" критикује препуштање рада на дефинитивном тексту законских пројеката ужој комисији. Образлажући своје неслагање, он наводи да у „целом свету пројекте нових законика израђују уже комисије, а дефинитивну редакцију дају шире комисије", док је оваквом одлуком министра, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца постала негативан пример. У наставку Чубински наводи да је комисија успела да изврши поједина терминолошка усаглашавања и попуни правне празнине, али је и донела извесне измене и допуне које су противне већинском мишљењу чланова кривично-правног одсека и шире комисије, мислећи на промене у оквиру групе кривичних дела против имовине и на укидање полицијског надзора у „поправљеном пројекту". М. Чубински, *Научни и практични коментар*, 9.

85 Решење (66252) министра правде Марка С. Ђуричића од 13. октобра 1925. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1925; Број фасцикле 37.

Њено прво заседање, од укупно два, је трајало од 19. октобра до 07. новембра 1925. године. Према извештају са ових састанака[86] комисија је успела да заврши рад на предлогу Закона о кривично-судском поступку и општем делу Казненог законика, док је преостали посао остављен за наредну седницу. Друго заседање трочлане комисије трајало је од 21. децембра до 5. јануара 1926. године. Том приликом, посао на изради дефинитивног текста Казненог законика, Закона о кривично-судском поступку и Закона о иступима је окончан. Почетком 1926. године „Комисија за израду пројекта Казненог закона" је известила министарство да су „свршили и посао дактилографисања", те су послали оригинални примерак, са потписима свих чланова комисије, и други рукопис намењен за слање „Народној Скупштини ради штампања".[87]

Поредећи „поправљени пројекат" из 1926. године,[88] како га је називао Чубински, са нацртом „Казненог законика" из 1922. године, може се закључити да је он претрпео мање модификације, упркос многобројним сугестијама садржаним у мишљењима. Трочлана комисија се одлучила да законик подели у два одсека: општи и посебни. Поред ове основне, у „поправљеном" нацрту сусрећемо и поделе на насловљене главе (укупно њих XXVII). Новину, поред систематизације на одсеке, представља и увођење поднаслова у оквиру појединих глава. Када је реч о општем делу, није дошло до већих одступања. Из уводних одредаба, у другу главу[89] су пребачене норме које говоре

86 Извештај трочлане комисије од 31. октобра 1925. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1925–1926; Број фасцикле 37. На састанку 4. новембра 1925. године комисија је донела једногласну одлуку да се наредна седница одржи 21. децембра. Министар правде је ту одлуку потврдио својим Решењем (81231) од 14. децембра 1925. године. Питање хонорара чланова комисије је решено на основу одлуке министра (71168) од 4. новембра 1925. године (исплаћено Марковићу и Суботићу по 5.000 динара, а др Николи Огорелици 11.400 динара) и Решења (6049) од 29. јануара 1926. године, којим је предвиђена исплата 30.640 динара др Огорелици, док је за осталу двојицу одређена исплата 25.000 динара. Комисија је министра обавестила о коначном завршетку рада на пројектима закона извештајем од 5. јануара 1926. године.

87 Извештај председника комисије др Душана Суботића од 22. јануара 1926. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 102; Година 1926; Број фасцикле 34.

88 Предлог Казненог законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, Службено издање Министарства правде, Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Београд 1926.

89 Преостале главе општег дела су насловљене на следећи начин: III „Казне", IV „Мере безбедности", V „Одмеравње казни", VI „Стицај више казнених закони-

о деоби кривичних дела („Кривично дело и учинилац"). Том главом су сада обухваћене и норме о „погодби кривичне одговорности" и кажњивости (дефинисање умишљаја, нехата, стварне и правне заблуде), малолетницима, подстрекавању, помагању, и норме о покушају. Поред промена у систематизацији првог одсека, приметне су и мање језичке измене. Идентичне интервенције су присутне и у специјалном делу, уз замену редоследа појединих група кривичних дела, промену наслова (нпр. ранија глава XXV „Кривична дела против јавног здравља" је преименована у „Кривична дела против општег здравља" XXII), спајање глава (обједињене су две групе кривичних дела из главе XXIII „Кривична дела против личне слободе" и XXIV „Кривична дела против личне сигурности" у једну главу, XXI, под насловом „Кривична дела против личне слободе и сигурности"), увођење поднаслова у групу кривичних дела против имовине (поднасловима су обухваћене норме о: крађи и утаји, разбојништву и изнуди, превари и банкротству, лихварству, играма на срећу и оштећењу туђих ствари и имовинских интереса) и уз брисање XXXI главе пројекта из 1922. године („Кривична дела свештеника против службене дужности"). Само два кривична дела из ове групе су преузета и сврстана у кривична дела против службене дужности. Уважавајући критике стручњака о мултиконфесионалности Краљевине, ужа комисија је заменила израз „свештеник" термином „верски представник", уз задржавање његове кажњивости у три случаја: ако „не уведе у књиге венчања, смрти и рођења" (чл. 386), ако венча лица „између којих брак по закону није допуштен" (чл. 387) и ако „за политичке циљеве употреби своју духовну власт"(чл. 388). Током рада на „поправљању пројекта" нису узете у обзир многобројне примедбе, чак ни оне најбројније, попут протеста свих правних стручњака са подручја Босне и Херцеговине, о неопходности уважавања специфичности муслиманских прописа о браку. Члан 285. је остао суштински непромењен.

По пријему коначног рукописа Његово величанство краљ Александар I Карађорђевић је Указом бр. 10877 од 16. фебруара 1926. године, по предлогу министра правде, а након саслушања Министарског савета, овластио Марка С. Ђуричића да поднесе Народној Скупштини Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца „на решавање" Предлог казненог законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. У наредна два дана Ђуричић предаје у скупштинску процедуру предлог закона уз молбу да се о њему, имајући у виду потребу што бржег

ка и кривичних дела", VII „Условна осуда", VIII „Кривична дела осуђеника", IX „Застарелост", X „Одобрење, предлог и приватна тужба" и једанаста глава је насловљена са „Повраћај права (рехабилитација)".

изједначења законодавства, одлучује „по краћем поступку, предвиђеном чланом 133. Устава“.

Пропратним актом Ђуричић је обавестио председништво Народне скупштине да ће образложење предлога закона и сва „потребна објашњења“ дати „усмено, приликом претреса његовог у Законодавном одбору, Владин повереник г. др Душан Суботић, председник Касационог суда у Београду, који је на овом законском предлогу као члан комисије радио“.[90]

До застоја у претресу законског предлога долази зато што је, по закључку Секције Законодавног одбора Народне скупштине, сам текст законика био мањкав. Наиме, чланови овог скупштинског тела захтевали су од ресорног министарства да наложи члановима комисије „да се прелазна наређења што пре израде и доставе у рад Законодавном одбору, односно Секцији“. Министар је одмах по пријему дописа Секције, упутио молбу председништву Народне скупштине „да се рад на претресу предлога Казненог закона за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, код Законодавног одбора, одмах настави, како би се што пре дошло до озакоњења“ и обавештење да је „предузео нужне мере и члановима комисије саопштио, да израде што пре прелазна наређења“.[91]

Комисија за израду предлога казненог законика убрзо је израдила „прелазна наређења“, о чему је др Суботић известио заступника Министарства правде Милана Симоновића.[92] Законском предлогу су

90 Указ Његовог величанства краља Александра I Карађорђевића (10877) од 16. фебруара 1926. године и пропратни акт министра правде др Душана Суботића од 18. фебруара 1926. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 102; Година 1926; Број фасцикле 34.

91 Дописи Секције Законодавног одбора Народне скупштине (акт 54) и министра правде од 8. и 20. маја 1926. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1926; Број фасцикле 37. Према подацима садржаним у архивској грађи до успоравања поступка претреса дошло је и због подношења оставке председника Секције др Лазара Марковића, „због одласка на Конференцију за разоружање“, о чему је министарство обавештено дописом од 20. маја 1926. године (*Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1926; Број фасцикле 37). Судећи по каснијим документима Секције, може се закључити да оставка Марковића није уважена и да је он наставио рад на предлогу.

92 „Ја сам израдио потребна „прелазна наређења која се садрже у члановима 393–401, и која треба сматрати као продужење Предлога Казненог Законика“ – Извештај др Душана Суботића заступнику министра правде Милану Симоновићу од 23. јуна 1926. године и у наставку цитати преузети из рукописа „прелазних наређења“, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63;

придодате одредбе (укупно 9 чланова од 393. до 401.) следеће садржине: члан 393. говори о ступању закона „у живот по истеку једне године од дана када га Краљ потпише", члан 394. прописује да се овим законом „укидају сви општи Казнени законици издати раније за поједине територије садашње Краљевине", члан 395. утврђује престанак важења „свих других закона и законских прописа" који регулишу „исту правну материју", чланом 396. констатује се наставак важења норми Војног казненог законика Краљевине Србије (1919. године његово правно дејство проширено на целу територију Краљевине) и Закона о штампи, при чему у односу на оба ова закона „овај Законик има служити за основицу у погледу општих начела", чланом 397. прописују се мање измене Војног казненог законика, чланом 398. мање измене Закона о штампи, усвајањем предложеног члана 399. дошло би до укидања појединих одредаба Закона о заштити јавне безбедности и поретка у држави, донетог 2. августа 1921. године (предложено брисање чланова 1, 2, 6, 7, 8 и 9, из првог одељка и члана 19. другог одељка), чланом 400. предвиђено је да уколико законом поједина кривична дела нису санкционисана, онда може доћи до наставка важења „локалних закона" који дато дело инкриминишу, и чланом 401. заповеђено је властима да по овом закону „поступају, а свима и свакоме да му се покоравају".

Одлуком Законодавног одбора Народне скупштине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца за председника Секције је изабран др Лазар Марковић, а за секретара др Банковић. Преостали чланови овог скупштинског тела били су: В. М. Поповић, др Александар Мијовић, Андреј Келемина, М. С. Московљевић, Ђура Крџалић и др Хоџар. Секција је претрес Предлога казненог законика започела 27. априла, а свој рад коначно је завршила 26. јуна 1926. године. Укупно је до тада одржано тринаест седница. Међутим, како су прелазне одредбе накнадно израђене, било је неопходно да се закаже још један састанак Секције, који је и одржан 29. октобра исте године. Приликом корекције предлога, по речима Марковића, водило се рачуна „како о извесним утврђеним принципима модерне науке Казненог права, тако и о објашњењима која је дао Владин делегат г. др Душан Суботић". Свесни чињенице да је честа пракса да се законски текстови, који су резултат рада правничке струке, деградирају каснијим интервенцијама народних представника у легислативној власти, који у највећем броју случајева немају ни основног правничког образовања, чланови Секције су у извештају навели да су се трудили „да не покваре ни онај ред, ни ону логику, ни ону доследност, са којом су редактори овога пројекта саставили нови Казнени Законик". Навели су да су готово у

Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 113; Година 1925; Број фасцикле 37.

целини прихватили предложени закон „нашавши да је он добро израђен и да представља не само један напредак у погледу изједначења нашег казненог законодавства, него и да по квалитету означује добит за нашу администрацију и наше судство“. Имајући све то у виду, Секција је предложила Законодавном одбору да изврши измене и допуне предлога „ситнијег значаја или редакцијске природе“. Промене већег обима они врше код норми којима се регулише извршење казни. Тако се залажу да се извршење смртне казне не врши вешањем, већ стрељањем, водећи рачуна „о народним назорима и схватањима, верујући да је овај начин извршења казне прикладнији за нашу земљу“. Секција је предложила да се код казне лишења слободе, укине вечита робија и замени робијом до 20 година. У оквиру извештаја се износи и специфично тумачење уставне одредбе која гарантује шефу државе право помиловања, сматрајући да би се задржавањем „вечите робије“ ово право краља ограничило, те констатују „да се законом не може ограничавати право помиловања које је Уставом нормирано“. Код одмеравања казне (члан 59.) сугерисали су брисање става 3. зарад поштовања начела једнакости грађана пред судовима. У погледу одредаба главе VII, које су представљале покушај уређења условне осуде, чланови Секције су остали на позицијама предлога закона, да се овај институт може применити код свих кривичних дела, притом „одбацивши предлог знатне мањине, која је хтела да ограничи примену условне осуде само на мање важна кривична дела“. У закључку овог елабората наводи се „да је испитивање поменутог пројекта вршено са свом потребном пажњом и без икакве примесе партијских или других момената“, те је стога Законодавном одбору предложено „да прими законски предлог како га је он усвојио“.[93] На седницама Законодавног одбора, одржаним крајем 1926. и почетком 1927. године, већина предложених измена и допуна није усвојена, те је одбор одлучио да остане при верзији рукописа трочлане комисије.

6. ЗАКЉУЧАК

Премда је кривично-правни одсек Сталног законодавног савета Министарства правде пред собом имао већ готов текст пројекта законика из 1910. године, рад на законику је трајао непотребно дуго. Узрок томе првенствено лежи у самом поступку његове израде, садржини упућених критика и у политичким околностима.

93 Извештај Секције Законодавног одбора Народне скупштине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца од 27. априла 1926. године, *Архив Југославије*; Фонд: Министарство правде КЈ; Број фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 102; Година 1926; Број фасцикле 34.

Почевши од оснивања прве уже комисије, преко формирања Сталног законодавног савета и кривично-правног одсека, одређивања чланова шире комисије, доставе нацрта на изјашњење адресатима из решења 47400 од 9. септембра 1922. године, ангажовања Михаила Чубинског са задатком анализе и сажетог презентовања садржине упућених елабората, конституисања трочлане комисије ради усаглашавања дефинитивног текста и упућивања пројекта у скупштинску процедуру, све је водило компликовању процедуре.

Усложњавању поступка израде додатно је допринела многобројност и квалитет упућених критика, јер су позване установе и правни стручњаци углавном износили низ примедаба мањег значаја. Оне су се тицале номотехничких решења, распона казни или систематизације. Презентовањем садржине изнетих критика и њиховим поређењем са текстом предлога из 1926. године и законика из 1929. године, јасно се може закључити да оне нису имале већег утицаја на текст законика. То се најбоље види на примеру кривичног дела двобрачности (члан 285.) где је постојао консензус свих институција и правних стручњака са подручја Босне и Херцеговине, да је неопходна измена предложеног члана, све због специфичности закључења брака у исламу, а који је остао непромењен. Овакво неуважавање изнетих критика свакако јесте и последица компликоване процедуре, која је предвиђала концизно приказивање свих мишљења у форми извештаја од стране једног човека, а који је касније тако филтриран достављан члановима комисије који су радили на самом тексту законика. Да су аутори законика непосредно анализирали садржај критика свакако би посао на изради законика дуже потрајао, али би извесне примедбе биле усвојене.

Када је реч о утицају политичких збивања на поступак унификације, могу сагледати из две перспективе. Као прво, у сфери егзекутивне власти приметне су сталне турбуленције, јер иако су избори за народне посланике одржани само 1923. и 1925. године, у периоду од оснивања Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца 1918. године па све до упућивања законског предлога у скупштинску процедуру, укупно је промењено седамнаест Министарских савета.[94] Уз сталне смене влада и министара правде несумњиви допринос одуговлачењу дали

94 Упркос несумњивом значају који би унификација кривичног права, али и права уопште, имала на успостављање веће кохезије у држави, из записника са седница које су у наредним годинама одржаване можемо приметити да је питање елиминисања правне разноликости било споредно и само се повремено налазило на дневном реду. Више о томе видети: Никола Жутић, Љубодраг Димић и Благоје Исаиловић, *Записници са седница Министарског савета Краљевине Југославије*, Службени лист, Београд 2002.

су и међунационални сукоби.[95] Њихови зачеци сежу у деветнаести век и везани су за постојање различитих концепција југословенског јединства, а своју пуну кулминацију достижу у расправама о облику државног уређења, пре проглашења „јединственог Краљевства", али и у поступку доношења устава.

Наспрам свих ових потешкоћа стајала је потреба за унификацијом кривичноправних норми, која је од стране владајућих структура посматрана и као фактор у постизању додатне кохезије новооформљене државе. Поред нужности изједначења прописа, одлучујући подстрек за доношење новог законика представљао је и развој науке кривичног права током друге половине XIX и у првим деценијама XX века. Њиме је створена потреба за доношењем новог кривичног законика, у који је требало да буду инкорпорирани сви новонастали институти. Они су били плод расправа представника различитих школа, почевши од класичне, која је скоро целокупну своју пажњу усредсредила на питање злочина, уз потпуно занемаривање околности које доводе до извршења кривичног дела. Интересујући се управо за те факторе прво се оснива криминално-антрополошка школа, која је узроке појаве „злочинца" видела у одређеним урођеним чиниоцима, да би након тога настала и школа „научног социјализма", везујући се за друштвено класне узрочнике. Превазилазећи ове крајности и заузимајући компромисне позиције, свој допринос даљем развоју науке кривичног права дале су нео-класична и социолошка школа.[96]

Утицај на формулисање кривичноправних норми у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца ове школе су вршиле индиректно, путем иностраних кривичних законика у које је уткано њихово учење. Већ први српски кривични законик у XIX веку за своју основу има пруски законик, који је суштински био копија француског. Уплив учења разних школа извршен је на домаће законодавство и приликом писања претпројекта из 1910. године, код кога смо наишли на зависност од норвешког и руског законика, док је пројекат из 1922. године био рађен по угледу на швајцарски законик из 1918. године. И код предлога законика из 1926. године, који ће уз делимичне модифика-

95 Поред међунационалних сукоба у контексту утицаја политичких збивања треба поменути и појаву разних тоталитарних идеологија, првенствено комунизма и фашизма, са којима се суочавала и Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. По речима професора Слободана Јовановића оне нису биле ништа друго него „ново издање макиавелизма." Слободан Јовановић, *О тоталитаризму*, Савез српских задруга „Ослобођење", Париз 1954, 8.

96 Више о развоју науке кривичног права видети: М. Чубински, *Проблем изједначења права у уједињеном Краљевству Срба, Хрвата и Словенаца и основне одредбе пројекта српског Казненог законика*, Геца Кон а.д, Београд 1921, 9.

ције бити озакоњен 1929. године, приметан је утицај аустријског, немачког и чешког законика, када је реч о систематизацији.

Поред анализе утицаја иностраних решења на домаће законодавство инсистирали смо на презентовању свих континуитета и дисконтинуитета које су доносили претпројекат, пројекти и предлог у односу на законик из 1860. године. Навешћемо само пример првобитног одступања од трихотомије кривичних дела у српском пројекту из 1910. године, да би се касније приликом писања пројекта из 1922. године аутори вратили првобитној подели, при чему је требало да нацртом кривичног законика буду инкриминисани злочинства и преступи, а иступи би били препуштени засебној законској регулативи. Овим радом су предочена мишљења чланова различитих комисија којима се они углавном негативно изјашњавају о задржавању смртне казне, а која је задржана упркос њиховом неслагању. Занимљиво је да су се у првој ужој комисији од четири члана, чак три изјаснила негативно или уздржано поводом ове кривичне санкције, а да је она упркос томе несметано опстала чак и у поправљеном тексту пројекта из 1911. године, па све до озакоњења из 1929. године. За разлику од континуитета који је постигнут задржавањем смртне казне, уз промену начина извршења, код појединих института, као што је нпр. полицијски надзор можемо уочити супротан процес. Наиме, он је у српском пројекту са мањим изменама преписан из „Казнителног (криминалног) законика за Књажество Србију", да би се каснијим интервенцијама свео на једну од мера безбедности („заштитни надзор"), што свакако представља позитиван помак у односу на тада важеће решење. Поједини институти свакако нису постојали у српском кривичном праву деветнаестог века. Тако се мере безбедности по први пут појављују, заједно са казнама, у пројекту из 1911. године и касније се може пратити њихов развој све до коначног озакоњења. Предлогом из 1926. године је постигнут напредак у односу на законик из 1860. године додатним прописивањем и прецизирањем низа одредаба, почевши од нужне одбране, крајње нужде, стварне и правне заблуде, дефиниције и степеновања умишљаја и нехата, одговорности малолетника, покушаја, застарелости и класификацији казни, па све до темељне инкриминације појединих дела у посебном делу предлога.

Свакако ће кључни догађај у поступку унификације бити увођење шестојануарске диктатуре 1929. године. „Уклањањем посредника између краља и народа" створене су све претпоставке да се поједностављеним поступком (на основу Закона о краљевској власти и врховној

државној управи)[97] озакони донекле измењен и допуњен предлог из 1926. године. Његово величанство краљ Александар I Карађорђевић ће указом од 27. јануара 1929. године „прописати и прогласити Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца“.[98] Њиме је у правни живот Краљевине укључен читав низ установа које су биле до тада непознате, не само правном систему на подручју Србије, већ и праву у земљама „независне државе Словенаца, Хрвата и Срба“. Овим иновацијама начелно се одустало од трихотомије кривичних дела, озакоњене су мере безбедности, условна осуда, створени услови за индивидуализацију казне применом одредаба о „одмеравању казне“ и уведен институт рехабилитације. Имајући за своју основу „српски пројекат“, уз несумњиви утицај немачких нацрта из 1925. и 1927. године и учења неокласичне школе, југословенски кривични законик је донео мноштво решења чији је квалитет потврђен протеком времена и присутношћу у сада важећим кривичноправним нормама Републике Србије.

БИБЛИОГРАФИЈА

ИЗВОРИ:

1. Архивска грађа:

Архив Југославије; Фонд Министарство правде КЈ; Бр. Фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 102–103; Година: 1912–1936; Бр. фасцикле: 34;

Архив Југославије; Фонд Министарство правде КЈ; Бр. Фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 104–106; Година: 1923–1937; Бр. фасцикле: 35;

Архив Југославије; Фонд: Министарство правде КЈ; Бр. Фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 110–114; Година: 1919–1932; Бр. фасцикле 37;

Архив Југославије; Фонд Министарство правде КЈ; Бр. Фонда: 63; Орг. јединица: Законодавно одељење; Група, подгрупа: АЈ 120–123; Година: 1920–1940; Бр. фасцикле: 39.

97 Шестојануарска прокламација, Закон о Краљевској власти и Врховној државној управи, Закон о заштити јавне безбедности и поретка у држави, Закон о изменама и допунама закона о штампи и Закон о измени закона о општинама и обласним самоуправама, *Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, број 06. од 06. јануара, недеља, година XI, Београд 1929, 1 – 3.

98 Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, *Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, Година XI – 1929. Бр. 33.-XVI, од 09. фебруара, субота, Београд 1929, 157 – 186.

2. Истраживачка грађа:

Претпројекти, пројекти и предлог законика:

Пројекат и мотиви Казненог законика за Краљевину Србију, Службено издање министарства правде, Београд 1910;

Пројекат Казненог законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца са кратким објашњењима, Службено издање Министарства правде, Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Београд 1922;

Предлог Казненог законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, Службено издање Министарства правде, Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Београд 1926.

Правни прописи:

Уредба о уређењу Министарства правде, *Службене новине Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца*, број 168 од 23. децембра, уторак, Београд 1919;

Шестојануарска прокламација, Закон о Краљевској власти и Врховној државној управи, Закон о заштити јавне безбедности и поретка у држави, Закон о изменама и допунама закона о штампи и Закон о измени закона о општинама и обласним самоуправама, *Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, број 06. од 06. јануара, недеља, година XI, Београд 1929;

Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, *Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, Година XI – 1929. Бр. 33.-XVI, од 09. фебруара, субота, Београд 1929.

Josip Šilović i Stanko Frank, *Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca – popraćen bilješkama*, Jugoslovenska štampa D.D, Zagreb 1929.

ЛИТЕРАТУРА:

Metod Dolenc, *Tumač Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije*, Tisak «Tipografija» D.D, Zagreb 1930.

Тома Живановић, *Основи Кривичног права – општи део*, Геца Кон а.д, Београд 1922.

Тома Живановић, *Кривични законик и закон о судском кривичном поступку*, Штампарија „Гундулић“, Београд 1930.

Тома Живановић, *Основи Кривичног права Краљевине Југославије – општи део*, Штампарија „Гундулић“, Београд 1935.

Тома Живановић, *Основи Кривичног права Краљевине Југославије – посебан део*, Штампарија „Гундулић“, Београд 1935.

Никола Жутић, Љубодраг Димић и Благоје Исаиловић, *Записници са седница Министарског савета Краљевине Југославије*, Службени лист, Београд 2002.

Nikola Ignjatović, Boško Đurđev i Mihajlo Kupusarević, *Praktični rukovodnik novog Krivičnog zakonika*, štamparija «Oblasti Bačke», Zagreb 1930.

Слободан Јовановић, *О тоталитаризму*, Савез српских задруга „Ослобођење“, Париз 1954.

Василије Крестић, *Српско-хрватски односи и југословенска идеја у другој половини деветнаестог века*, Нова књига, Београд 1988.

Љубомирка Кркљуш, *Правна историја српског народа*, Правни факултет Универзитета у Београду-Центар за издаваштво и информисање, Београд 2011.

Ратко Марковић, *Уставно право*, Правни факултет Универзитета у Београду – Центар за издаваштво и информисање, Београд 2011.

Зоран Мирковић, *Српска правна историја*, Правни факултет Универзитета у Београду – Издавачки центар, Београд 2017.

Светозар Прибићевић, *Диктатура краља Александра*, Просвета, Београд 1952.

Мирјана Стефановски, *Идеја хрватског државног права и стварање Југославије*, Правни факултет Универзитета у Београду – Издавачки центар, Београд 2008.

Зоран Стојановић, *Кривично право – општи део*, Правни факултет Универзитета у Београду – Правна књига, Београд 2013.

Душан Суботић, *Шест основних проблема Кривичног права*, Геца Кон а.д, Београд 1933.

Михаило Чубински, *Проблем изједначења права у уједињеном Краљевству Срба, Хрвата и Словенаца и основне одредбе пројекта српског Казненог законика*, Геца Кон а.д, Београд 1921.

Михаило Чубински, *Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије*, Геца Кон а.д, Београд 1934.

Miloš Z. KNEŽEVIĆ, LL.M.*

WORK ON THE UNIFICATION OF MATERIAL CRIMINAL LAW OF THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES – FROM THE 1910 PROJECT TO THE 1926 DRAFT PENAL CODE

Summary

One of the critical challenges faced by the newly formed Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes was overcoming legal diversity. For that purpose, several different bodies were formed with the task of unifying criminal law. Our goal was to present the procedure and process of the creation of the criminal code, starting with the preliminary draft from 1910/1911, through the project from 1922, and all the way up to the proposal from 1926, which was passed with minor changes after the introduction of the 6 January Dictatorship. Furthermore, we aimed to demonstrate the influence of the French, Prussian, Norwegian, Russian, and German codes on domestic law and present the development of institutions or the introduction of entirely new institutes in the criminal law of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. Although related to the Kingdom of Serbia, we subjected the Criminal Code's preliminary draft from 1910 to a detailed analysis because it is the core of the proposal from 1926, which was ultimately passed in 1929 with minor changes. With the Criminal Code for the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, the idea of the tripartite division of criminal offenses was abandoned, and the security measures, suspended sentences, the possibility of restitution, and annulment of convictions were introduced. It is precisely due to the numerous new institutes and the adoption of new approaches in the science of criminal law that this code holds an enormous significance, and it can be said that it represents the foundation of modern Serbian criminal law and the criminal law of all South Slavic peoples.

Key words: *Criminal law. – Unification. – The Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. – Criminal Code. – The Kingdom of Yugoslavia.*

Рад приспео / Paper received: 21.5.2020.
Измењена верзија / Revised version: 12.9.2020.
Прихваћен за објављивање / Accepted for publication: 16.9.2020.

---

* Master of Laws in Legal History, milos.knezevic993@gmail.com
This paper is a partly modified and shortened version of Miloš (Zoran) Knežević's master's thesis, "History of the creation of the Criminal Code of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (Yugoslavia) of 1929", which was defended on March 4th, 2020 at the University of Belgrade Faculty of Law.